

A nagymoni népnyelv igetövei és igealakjai.

I. BEVEZETÉS.

Szülőfalumnak, a szilágysági Nagymonnak népnyelvével 1937 nyara óta foglalkozom. E népnyelv iránti szeretetem a gyermekkor emlékeiből és elődeim iránti kegyeletből táplálkozik, az iránta való tudományos érdeklődés meg abban a kis népnyelvkutató közösségekben ébredt fel, amelynek már a megszállás évei alatt tagja voltam. E közösség a határok ellenére is szoros szellemi kapcsolatot tartott fenn a debreceni népnyelvkutatókkal és főként mesterükkel, néhai dr. Csúry Bálint egyetemi tanár úrral. A változott viszonyok között a kolozsvári népnyelvkutatók közössége az Erdélyi Tudományos Intézet Magyar Nyelvészeti Osztályában külön hivatalos szervezetet és kedvező munkalehetőségeket kapott. Dolgozatom anyagát az előbbi időszakban gyűjtöttem, a feldolgozás elvégzése azonban a felszabadulás utáni, nyugodtabb munkalehetőségeket biztosító korszakra esik.

A tanulmányozást a helynevek összegyűjtésével kezdtem meg,¹ de a helynevek gyűjtésével párhuzamosan tanulmányozni kezdtem magát a népnyelvet is. Itt jegyzem meg, hogy gyűjtőmunkámat két tényező lényegesen megkönnyítette. Az egyik az, hogy Nagymonban születtem, és ott is nevelkedtem egészen tizenhároméves koromig. Szülőfalumba azután is gyakran ellátogattam. Így köztem és a falu lakossága közt a kapcsolat továbbra is fennmaradt. Most is a magukénak tekintenek. Zavartalanul beszélgetnek, tréfálkoznak előttem. Nyugodtan lejegyezhetek bármit. Nem lepődnek meg, hisz tudják, hogy az írás a foglalkozásomhoz tartozik. A másik kedvező körülmény a nagymoni népnyelv előzetes ismerete. Tizenhároméves koromban kerültem el a faluból. Ez idő alatt a falu nyelvjárása annyira a vérembe ment át, hogy beszéd-

¹ Nagymon helynevei. Magyar Irodalomtörténet. Emlékkönyv Kristóf György hatvanadik születésnapjára. Kolozsvár, 1939. 157—68.

módomat sem az iskola, sem a zilahi nyelvjárás hatása nem tudta teljesen megváltoztatni. A nagymoni népnyelvhez való ragaszkodásomat elősegítette az is, hogy szüleimnek is ez az anyanyelvjárása, s otthon a családban ma is ezt a nyelvjárást beszéljük. Így megfigyeléseimet minden nehézség nélkül jegyezhettem le, sőt magamon is ellenőrizhettem. Az anyag nagy részét Kulcsár József 70 éves gazda családi körében gyűjtöttem. Ugyanakkor sokat jegyeztem a falu többi lakójának beszédéből is, hiszen majdnem mindenkit meglátogattam. Kulcsáréknál is többen megfordultak. Természetesen arra mindig ügyeltem, hogy csak tősgyökeres nagymoni lakosok beszédét jegyezzem le. Ez nem okozott különösebb nehézséget, mert a faluban mindössze egy-két betelepedett család él. A falut hosszabb időre még a férfiak is rendszerint csak a katonáskodás éveire hagyják el, kivéve azt az egy-két fiatalabb embert, kik a megszállás éve alatt Bukarestben töltöttek munkásként néhány évet. Idegen faluból csak nagy ritkán házasodnak. A leányok a városi cselédkedésre nincsenek rászorulva.

Megfigyeléseim elsősorban a nagymoni népnyelv hangtani és alaktani sajátosságaira vonatkoztak. Az volt és az ma is a tervem, hogy többévi megfigyelés és gyűjtés alapján összeállítom anyanyelvjárásom hang- és alaktanát. Még a megszállás éve alatt és azután is közbejött akadályok (katonaság, többszöri összpontosítás, átképzés) miatt azonban népnyelvi megfigyeléseimet hosszabb időre félbe kellett szakítanom, és így kitűzött céloimat eddig csak részben valósíthattam meg. A hangtanból mindössze a magánhangzók állapotát¹, az alaktanból pedig az igeragozást tudtam feldolgozni. Remélem, hogy a jövőben több időt fordíthatok népnyelvi tanulmányaimra, s eredeti tervemet, a nagymoni népnyelv hang- és alaktanának teljes feldolgozását megvalósíthatom.

E helyen is hálás köszönetet mondok volt tanáromnak, dr. Szabó T. Attila egyetemi ny. rk. tanár úrnak; a feladat elvégzésére ő buzdított, és a gyűjtésben is, az anyag feldolgozásában is sok hasznos tanáccsal látott el. Itt említem meg azt is, hogy 1937 nyarán tett tanulmányutamat az *Erdélyi Múzeum-Egyesület* Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztálya, dolgozatom megjelenését pedig az *Erdélyi Tudományos Intézet* igazgatóságának megértő támogatása tette lehetővé. Mindkét intézmény vezetőségének erkölcsi és anyagi támogatásáért ez úton is hálás köszönetet mondok.

*

¹ A magánhangzók állapota a nagymoni népnyelvben. MNyvv. II, 195—203.

Nagymon a Szilágyság egyik legrégebb magyar települése.¹ Szűkebb értelemben Szilágyságon a Szilágypatak mentét és a László Gézától² zilahi nyelvjárásvidéknek nevezett területet értem. Határai délkeleten a Meszeshegység, keleten a Szamos-folyó, északon a Szilágycsehet és Alsószoport összekötő képzelt vonal, nyugaton pedig a Kraszna. Ugyanezt a körülhatárolást találjuk László Gézánál is (i. m.). László felsorolja a tanulmányozott községeket is. Nagymont és még számos e területhez tartozó falut (Nagydoba, Kisdoba, Vervölgy, Szilágyszentkirály, Menyő, Szilágyszeg stb.) azonban egyáltalán nem említi. Itt jegyzem meg, hogy a László Gézától használt zilahi nyelvjárásvidék elnevezést nem tartom megfelelőnek. Zilah közvetlen környékén ugyanis, egy-két község kivételével, román lakosságú falvakat találunk. Zilahnak tehát nem is lehet nyelvjárásvidéke, mert maga Zilah is nyelvjárásziget. A László Gézától felsorolt falvak már nem tartoznak Zilah vidékéhez, hanem Szilágysomlyó, Kraszna és Szilágycseh vidékéhez. Ezeket a falvakat Zilahhoz még gazdasági szempontból is csak laza szálak fűzik. Mindez természetesen nem zárna ki ez elnevezés létjogosultságát, ha sikerülne kimutatnunk, hogy e vidék népnyelve egységes, s hogy a zilahi nyelvjárás egyezik ezzel a népnyelvvel. Ezt az összehasonlítást egyelőre a népnyelvi adatok hiányossága miatt nem végezhetjük el. Magam ilyen egységes zilahvidéki nyelvjárás létét eddigi ismereteim és tapasztalataim alapján kétségbevonom. Tehát, mivel egyelőre egységes zilahvidéki nyelvjárásról nem beszélhetünk, nem használhatjuk a zilahi nyelvjárásvidék elnevezést sem.

Nagymon a Szilágyság szélén fekszik, Zilahtól mintegy 24 km távolságra, a Szilágycseh felé vezető országút mellett. Horger Antal nyelvjárasi térképén (A magyar nyelvjárások. Budapest, 1934) Diósdától északkeletre helyezhetnők el a pontozással jelzett északkeleti nyelvjárasterület szélén. Nagymontól keletre a Szamosig egyetlen színmagyar település sincs.

E vidék népnyelvével eddig csak László Géza foglalkozott (i. m.). Pedig már Balassa József is megállapította, hogy e nyelvjárás bővebb vizsgálata s pontos leírása nagyon kívánatos volna.³ Szerinte e terület népnyelve az északkeleti nyelvjárasterülethez tartozik ugyan, de több palócos sajátságot is találunk benne. László Géza tanulmányán kívül e területről mindössze néhány népnyelvi és népköltési

¹ Vö. Petri Mór, Szilágy Vm. Mon. H. n., 1902. IV, 87 kk.

² A zilahvidéki nyelvjárás. Nyr. XXVII, 438—43, 489—97, 542—9 és XXVIII, 56—63, 112—5, 184, 231—9, 280—8, 330—3, 374—81, 418—21, 471—6 és kny.

³ L. Balassa József, A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése. Bpest, 1891. 69.

közlemény jelent meg.¹ Ezekről azonban már ő is megállapította, hogy „a közlők lelkiismeretlensége vagy járatlansága miatt bosszantóan hibásak és fölszíneseek“ (Nyr. XXVII, 438). Más e területre vonatkozó tanulmányt Horger sem említ (i. m.).

László Géza tanulmányának hangtani részéhez már fűztem egy-két megjegyzést a nagymoni népnyelv magánhangzóiról szóló dolgozatomban (i. m.). Most tanulmányának alaktani, elsősorban az igeragozásra vonatkozó részével kapcsolatban szeretnék egyet s mást megjegyezni. Tanulmányának ezt a részét az igemódok és igeidők felsorolásával kezdi. Megállapítja, hogy a zilahvidéki népnyelv kevés igeidőt ismer: a jelent, a multat és a befejezett multat. Elvértve hallható még öregebb emberektől az elbeszélő mult is. Természetesen szeretnék tudni, hogy legalább is akkor ez az igeidő hol, a tanulmányozott terület melyik pontján élt még. Ezt azonban László nem határozta meg. Az adatoknak térbeli rögzítése pedig elengedhetetlen. Felületesen intézi el az egyes igealakok szerepét is. Erről mindössze ennyit tudunk meg: „A folyó jövő kifejezésére a folyó jelen használatos *májd*, vagy *ha v. májha* (majd ha) jövőre mutató szócskával: *májd ír*, vagy pedig csak magára: *ír*. A befejezett jövőt legtöbbször a befejezett jelen helyettesíti valami jövőre mutató szócskával: „*Haggyátok el a fenébe, csak akkó civakoggyatok ezen a rongy kis gugyoriⁿ, ha má^m meghóttam!*“ „*Idesapám! ugyi májha meg-nőttem, nekem is szabad lessz pipálni?*“ Sokszor a folyó jövő, illetőleg a folyó jelen fejezi ki: „*Na hadd é csak, májha bemen-gyék Zilájra, néked is veszek kicsi piross ficsórt* (gyermekcsizma)!“ (Nyr. XXVII, 546).

Azután az alanyi és tárgyias ragozást ismerteti. Az ikes igék ragozásával is foglalkozik. A személyragokat is elég alaposan ismerteti. A tanulmányozott területen belül észlelhető eltéréseket azonban teljesen mellőzi. Az ember azt hinné, hogy e vidék igeragozása teljesen egységes. Ezt azonban kétségbe kell vonnunk. Hisz maga László Géza említi, hogy ezen a területen három nyelvjárás keveredett: az északkeleti, a székely és a palóc. Nagyon csökkenti a dolgozat értékét az is, hogy egyetlen ige ragozását sem közli, egyetlen igetővet sem említ. Pedig erre különös gondot kellett volna fordítania. A Szilágyság több pontjáról kellett volna közölnie a fontosabb igetőveket és ragozásukat.

Dolgozatomban igyekszem hű képet nyújtani a nagymoni igeragozásról. Az első részben a nagymoni népnyelv igetőveit ismertetem, mintaszókbán pedig bemutatom a nagymoni igeragozás főbb típusait. Törekedtem minél több ige teljes ragozását összeállítani. Különös gondot fordítottam a változó tövű igék ragozására. Megfigyeltem az ikes igék viselkedését is.

¹ Felsorolásukat l. László Géza, Nyr. XXVII, 439.

Dolgozatom második részében az egyes igealakok szerepével, funkciójával foglalkozom. Az egyes mintaszók után felsorolok néhány példamondatot is. Ezeknek közlését fontosnak tartom először azért, mert az igék pontos jelentését csakis ezekből lehet megállapítani, másodszor pedig azért, mert ez a példatár a nagymoni népnyelv többi sajátságára is fényt vet. Ugyanakkor az olvasó a mintaszókat összehasonlíthatja a példamondatokban előforduló igealakokkal. Hogy az összehasonlítást minél könnyebben megtehessük, a példamondatokat az igeidőknek megfelelően soroltam fel. Egy-két ige esetében, sajnos, egyetlen példamondatot sem közölhetek. Ezeket úgy látszik, csak nagyon ritkán használják, így ezekre nem volt alkalmam egyetlen példamondatot sem lejegyezni.

A mintaszókat rákérdező módszerrel gyűjtöttem össze. Ügyeltem azonban arra, hogy nyelvkalauzom mindig egész mondatban mondja ki a kérdéses igealakot. Pl. ha az *eszik* ige jelentő mód, jelen idő alanyi ragozását akartam megtudni, akkor elmondtam nyelvkalauzomnak a következő mondatot: „Én most valamit. . .“ Ugyanakkor számmal evő mozdulatokat tettem. Ő aztán természetesen utánam mondta a mondatot és kiegészítette a kívánt igealakokkal. Megtörtént néha az is, hogy jelekkel sem tudtam a kívánt igét a szájába adni. Ilyenkor körülírással igyekeztem rávezetni. Meg akartam tudni pl., hogy él-e a nagymoni népnyelvben a *piroslik*-ige s hogyan ragozzák. A *piros* szóból indultam ki. Feltettem a kérdést: „Milyen színű az érett meggy?“ Erre csak azt felelhetette, hogy *piros*, illetőleg *veres*. Aztán így folytattam: „Hogyan mondja azt, mikor a piros (veres) meggy messzire látszik?“ Erre csak is azt felelhetette, hogy *piroslik* vagy *vereslik*. Miután így megállapítottam, hogy ez az ige csakugyan megvan a nagymoni népnyelvben, egy rövid mondatban elragoztattam. A példamondatokat kizárólag közvetlen megfigyelés útján jegyeztem le. Ha a paradigma és a példamondatban előforduló alak között némi eltérést tapasztaltam, bár mindig a példamondatbeli alakot tekintettem megbízhatóbbnak, közöltem a másik, rákérdező módszerrel szerzett vagy ritkábban hallható adatot is. Bár az ingadozás, úgy látszik, ezen a téren is állandó, ilyen különbséget mindössze egy-két esetben tapasztaltam. Ilyen pl. az *esik* ~ *és* esete. Nyelvkalauzom ezt az igét így ragozta: *esek*, *esē*, *esik*. A felsorolt példamondatokból azonban kitűnik, hogy az *és* alak is gyakori az egyes 3. személyben. Tehát mindkét alakot tekintetbe kell vennünk.

Az összegyűjtött anyag rendszerezését és feldolgozását több e kérdéssel foglalkozó tanulmány alapján végeztem.¹ Ezek közül

¹ Erdélyi Lajos, Időalakjaink és módjaink a háromszéki nyelvjárásban. Újabb kiadása Magyar Nyelvi Tanulmányok. Bp. I, 66—99 és II, 16—31. — Csúry Bálint, A moldvai csángó igealakok. MNy.

elsősorban Csúry Bálint, Szabó T. Attila és Végh József tanulmánya jöhet számításba. Lépten-nyomon forgattam Gombocz Zoltán és Csúry Bálint kéziratot történeti alaktanát is.¹ Dolgozatom első részét az ő rendszerük alapján állítottam össze. Nagy segítségemre volt még Horger Antal *A magyar nyelvjárások* című művének különösen az alaktani kérdésekre vonatkozó része is.

II. AZ IGETÖVEK.

Gombocz Zoltán (i. m.) a magyar ige-töveket két csoportba osztja: A) többalakú (változó) tövek; B) egyalakú (változatlan) tövek. Többalakú (változó) tövűek azok az igék, melyeknek más-más rag, jel vagy képző előtt más-más az alakjuk: ado-k, ád, adu-nk. Egyalakú (változatlan) tövűek azok az igék, melyeknek alakjai változatlanok, bármilyen jel, rag vagy képző járul is hozzájuk: ír-ok, ír-sz, ír-unk stb. Csúry Bálint (i. m.) elfogadja ugyan Gombocz rendszerét, de az egyes csoportok elnevezését nem helyesli. Szerinte „az ige-tövek között olyan egyalakú tő, mint *hajó, kocsí* stb. melyek mindenféle rag, képző előtt azonosak maradnak, nincs. Az ige-tövek mind *többalakú tövek*“ (i. m. 46) Csúry szerint a Gombocztól változatlanoknak nevezett ige-töveknek is két tő-alakjuk van: egy magánhangzóra végződő teljesebb tőalak (pl. *író-k*) és egy mássalhangzóra végződő csonka tőalak (pl. *ír-sz*). Ezért a *többalakú változatlan* és a *többalakú változó* ige-tövek elnevezést ajánlja. Dolgozatomban a nagymoni népnyelv igealakjait Gombocz rendszere alapján csoportosítom. Ami az egyes csoportok elnevezését illeti, Csúryhoz igazodom.

A) Többalakú változó tövek.

1. Hangzónyújtó tövek.

Ebbe a csoportba azok az igék tartoznak, melyeknek jelenidejű egyes 3. személyében a tő magánhangzója megnyúlik. Gombocz szerint (i. m. 96—8) ezek az igék a következők: *adok-ád, hagyok-hágy, kelek-kél, veszek-vész, esek-és, fedek-féd, fejek-féj, kenek-kén, lelek-lél, lesek-lés, merek-mér, nyelek-nyél,*

XXVIII, 22—31, 148—54. — Szabó T. Attila, A bábonyi népnyelv igealakjai. MNnyv. I, 48—64. — Végh József, A de-recskei népnyelv ige-tövei és igealakjai. MNnyv. II, 204—51.

¹ Gombocz Zoltán, M. Tört. Nyelvtan III. Alaktan. Budapest, 1925. 94—153. (Könyvnyomatás jegyzet). — Csúry Bálint, Magyar alaktan. Egyetemi előadások.

nyerek-nyér, szelek-szél, verek-vér, vetek-vét, szedek-széd. A *tész, lész, vész* és *észik* igék leginkább a harmadik és a második személyben (*tészen, lészen, téssz, léssz, tégy, légy* stb.) s néhány származékukban nyújtják meg tőhangzójukat.

A nagymoni népnyelvben ezek az igék a *szelek-szél* kivételével mind megtalálhatók.

a d o k - á d ,geben': *adok, acc ~ adó,ád, adunk, attok, adnak; adom, -od, aggya, -uk, -átok, -ák; attam, -á, adott, attunk, -atok, -ak; attam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; attam vóút stb.; aggyak, -gyá ~ aggy, -gyon, -gyunk, -gyatok, -gyanak; aggyam, -gyad ~ add, aggya, -gyuk, -gyátok, -gyák; adnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; adnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; attam vóuna stb.; adni, adóú, adott, adva. — Éñ adok, ha mek tod rágni. Minygyá áđ éves neked is. Magának adom a húsrészemet. Na gyere, aggyak égy ojan karét, hoty törjön le a kezed. Ha fêkél, van ot té a lábozsba, osztán aggyá neki. Hosztam, hogy aggyon é kis tejet az a vên tehén. Acce csak ide! Asz nem atta vóuna é, ha évesanyám nem hóút vóuna meg. Ki vóúd dobóltatva, minden eladóú. Neked van adva, osztán csináj vele, amit akársz. Fêltünk, mē é vóút adva másnak.*

h a g y o k - h á g y ,lassen': *hagyok, -ó ~ hacc, hágy, hagyunk, hattok, hagynak; hagyom, -od, haggya, -gyuk, -gyátok, -gyák; hattam, -á, hagyott, hattunk, -atok, -ak; hattam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; hattam vóút stb.; haggyak, -gyá ~ hagg, -gyon, -gyunk, -gyatok, -gyanak; haggam, -gyad ~ hadd, haggya, -gyuk, -gyátok, -gyák; hagynék, -ná, -na, -nunk, -nátok, -nának; hagnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; hattam vóuna stb.; hagyni, hagyóú, hagyott, hagyva. — Ne óúbégass annyit, hagyok én neked is, ha mondom. Ha sokad bosszantod, meglátot, hogy otháty téged lējányostú. Mán tojt vóút e vaty kettőút, hármal, osztám félbehátlyta. Éccē, kéccē a faképné hagyot, mégis a babája vagyok. Hadd é a szerecsijába! Vóút nállunk vaty tizenynyóúclitèr mek-hagyva.*

k e l e k - k é l ,aufstehen, entsprieszen': *kelek, kész, kél, kelünk, keltek, -nek; kőüttem, -é, kőütt, -ünk, -etek, -ek; kőüttem vóút stb.; kējek, -é ~ kēj, -en, -ünk, -etek, -enek; kèlnék, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének; kèltem vóuna stb. kèlni, kèlőü, kèlve. — Ha fêkél, van ot té a lábozsba, osztán aggyá neki. Fêlek, hoty kikél a búza az asztagba. Láccik, ráfekütt az asszony a nadrágra, későün kelünk fê. Éñ is akkó kőüttem fê. Kijöttem kéccē is, fêkőütt a lēján, nésztem, hoty hazajötté mán. Ne kēj mék fê, Gyula! Tészem kosárba eszt a tészát, hoty kèjen. Minygyá meg van kèlve.*

e l v é s z ,verlieren'. Inkább csak az egyes és többes 3. személyben használatos. (*Ē*)vész, (*ē*)vesznek; (*ē*)veszett, (*ē*)vesztek; vesszen, vesszenek; veszne, vesznének; veszni, veszőü, veszett, veszve. — Ha nem kapok, odavész a tiszfillér. Vigyász fiju, mē évész a pzed, osztám mivē veszē kalapot magadnak.

e s i k ,fallen': esek, esē, esik ~ és, esünk, estek, esnek; estem, esté, esett, estünk, estetek, estek; estem vóút stb.; essek, -sé ~ ess, -sen, -sünk, -setek, -senek; esnék, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének; estem vóuna stb.; esni, esőü, esve. — És uggi Róuzsi? Esig biza. Mijen erőüss az a börnyu, nem is esik ē. Meg is tárt a még a hóu lees. Mikó a hóu leesett, emullik. Fészikkadna e hamar, csak ne essen. Ugyi te jártá vele, a fenessék (a fene essék) a beledbe! Ez az esőü vagy esne, vagy menne valamēre! Tegnap ijenkó neki-kezdett esni, azóuta fürt esik.

f e d e k - **f é d** ,bedecken': fedek, fedē ~ fecc, féd, fedünk, fettek, fednek; fedem, -ed, -i, feggyük, feditek, -ik; fettem, -é, fedett, fettünk, -etek, -ek; fettem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; fettem vóút stb.; feggyek, -gyé ~ feggy, -gyen, -gyünk, -gyetek, -gyenek; feggyem, -gyed ~ fedd, feggye, -gyük, -gyétek, -gyék; fednék, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének; fedném, -néd, -né, -nük, -nétek, -nék; fedni, fedőü, fedett, fedve. — Még maratt annyi kéve itt a főüdon, hogy befedek velle egy asztagot. Én az enyimed befettem, mē gondóltam, hogy lessz esőü. Ha tésis segitené ē kicsit, egy hopra befednük. Na, bé vam mám fedve az az asztag?

f e j e k - **f é j** ,melken': fejek, fejē ~ fész, fēj, fejünk, fėjtek, fėjnek; fejem, -ed, -i, fėjük, fėjitek, -ik; fėjtem, -é, fėjt, -ünk, -etek, -ek; fėjtem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; fėjtem vóút stb.; fėjek, -é ~ fėj, -en, -ünk, -etek, -enek; fėjem, -ed ~ fėjd, fėje, -ük, -étek, -ék; fėjnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; fėjném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; fėjtem vóuna stb.; fėjni, fėjőü, fėjve, fėjés. — Mekfejet te a tehenet vagy mennyek én? Egész télen nem fėjtem én attü egy kalán tejet. Ó hadd ē, én annyit fėjtem ma reggel is, hogy Gyula megette. Gyere Róuzsi, fėjük meg a tehenet, osztán iszó téjtét. Jóuska te, hozd ide aszt a fejóüszéket, ot van a szembe a szekér alatt. Ha meg vam fėjve, hájthatod is ki a csördára.

k e n e k - **k é n** ,schmieren': kenek, kēs, kén, kenünk, kentek, kennek; kenem, -ed, -i, kennyük, kenitek, -ik; kentem, -é, kent, -ünk, -etek, -ek; kentem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; kentem vóút stb.; kennyek, -nyé ~ kenny, -nyen, -nyünk, -nyetek, -nyenek; kennyem, kennyed ~ kend, kenne, -nyük, -nyétek, -nyék; kennék, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének; kenném, -néd, -né, -nük, -nétek, -nék; kentem vóuna stb.; kenni, kenőü, kemve, kenés. — Mejeg, békenem ē kizs gánévā annak a fának a kērgit, mē valamég gazembēr megvagdosta. Ha megvárod még mekkenem a szekeret, akkó egygüt mejünk. Hadd ē kedves, nemsokára emejünk Sári nénihez, osztám mekkén, hogy ne fájjon a kezed. Édesanyám, kennyen ē kizs szilvajizet ēre a kēnyérre! Én kennék szivesem fíjam, ha vóuna.

l e l e k - **l é l** ,finden': lelek, lelē ~ lész, lél, lelünk, léttek, -nek; lelem, -ed, -i, lējük, lelitek, -ik; léttem, -é, lét, -ünk, -etek, -ek; léttem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; léttem vóút stb.; lējek, -é ~ lēj, -en, -ünk, -etek, -enek; lėjem, -ed ~ lēd, lėje, -ük, -étek, -ék; létnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; létném, -néd, -né, -nőük,

-nétek, -nék ; lèllem vóuna stb. ; lèlni, lelőü, lét, lèlve. — *Ha maga is lèl valamit Mari ánygyóü, asz màj nekem aggya. Eszt a két-lèjést a patagba lèltem vóút, mikó vittem a tejed Bélának.*

l e s e k - l é s ,lauern, spähen‘ : lesek, lesè, les, lesünk, -tek, -nek ; lesem, -ed, -i, lessük, lesitek, -ik ; lestem, -é, lesett, lestünk, -etek, -ek ; lestem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; lestem vóút stb. ; lessek, -sé ~ less, -sen, -sünk, -setek, -senek ; lessem, -sed ~ lezsd, lesse, -sük, -sètek, -sék ; lesnék, -né, -ne, -nőüink, -nétek, -nének ; lesném, -néd, -né, -nőüik, -nétek, -nék ; lestem vóuna stb. ; lesni, lesőü, lesve. — *Mit les maga, Jánozs bácsi, minden este a kèrt alatt? Mán èccè meglesem, hoty ki jár ère a szilvára. Lesse meg èccè, osztám páhója è, mè máskèp mind èhòrgyák aszt a kisz szöüölöüt.*

m e r e k - m é r ,wagen, schöpfen‘ : merek, mersz, mér, merünk, mértek, mérnek ; merem, -ed, -i, mèrjük, meritek, merik ; mèrtem, -é, mèrt, mèrtünk, -etek, -ek ; mèrtem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; mèrtem vóút stb. ; mèrjek, -é ~ mèrj, -en, -ünk, -etek, -enek ; mèrjem, -ed ~ mèrd, mèrje, -ük, -étek, -ék ; mèrnék, -né, -ne, -nőüink, -nétek, -nének ; mèrném, -néd, -né, -nőüik, -nétek, -nék ; mèrtem vóuna stb. ; mèrni, mèrve. — *Èn is ütètnék èty-két szál-lad, de nem merek eltü az üdöütü. Jóuzsi is elég eröüis, azè nem mèrt kikötni vèlle. Èm megmèrnék rá esküdni, hoty ü is hibás ebbe a dologba. Bátor ègy ember azè ez a Sándòr, èn nem mèrtem vóün annyira követelöüznü.*

n y e l e k - n y é l ,schlucken‘ : nyelek, nyèsz, nyél, nyelünk, nyèltek, nyèlnek ; nyelem, -ed, -i, nyèjük, nyelitek, -ik ; nyèltem, -é, nyèlt, -ünk, -etek, -ek ; nyèltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; nyèltem vóút stb. ; nyèjek, -é, nyèj, -en, -ünk, -etek, -enek ; nyèjem, -ed ~ nyèld, nyèje, -ük, -étek, -ék ; nyèlnék, -né, -ne, -nőüink, -nétek, -nének ; nyèlném, -néd, -né, -nőüik, -nétek, -nék ; nyèltem vóuna stb. ; nyèlni, nyèlöü, nyèlt, nyèlve. — *Alig nyèltem le a falattomat, mán is futottam, hoty miné hamarább èvègezzem. Nyèjen èty-két kòrtyot ebbe a tejábü, meglássa, hoty meggyóüggyul a tòrka. Úty fáj a tòrkom, te Róuzsa, alik tudok nyèlnü.*

n y e r e k - n y é r ,gewinnen‘ : nyerek, nyèrsz, nyér, nyerünk, nyèrtek, nyèrnek ; nyerem, -ed, -i, nyèrjük, nyèritek, -ik ; nyèrtem, -é, nyèrt, -ünk, -etek, -ek ; nyèrtem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; nyèrtem vóút stb. ; nyèrjek, -é ~ nyèrj, -en, -ünk, -etek, -enek ; nyèrjem, -ed ~ nyèrd, nyèrje, -ük, -étek, -ék ; nyèrnék, -né, -ne, -nőüink, -nétek, -nének ; nyèrném, -néd, -né, -nőüik, -nétek, -nék ; nyèrtem vóuna stb. ; nyèrni, nyèröü, nyèrve. — *Ha most is ü nyér, akkó èn többet nem jáccok. Azon a bihajony, Gyula, ezèr lét (=lèjt) nyèrtem, csak amit készhesz kaptam, há még a munka. Nyèrtè te mám világeletedbe sòrsjegyem valamit? Az mám mèkse járja, hoty mindik te nyèrjè!*

v e r e k - v é r ,hauen‘ : verek, vèrsz, vér, verünk, vèrtek, -nek ; verem, -ed, -i, vèrjük, vèritek, -ik ; vèrtem, -é, vèrt, -ünk, -etek, -ek ; vèrtem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; vèrtem vóút stb. ; vèr-

jek, -é ~ vèrj, -en, -ünk, -etek, -enek ; vèrjem, -ed ~ vèrd, vèrje, -ük, -ètek, -èk ; vèrnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; vèrném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; vèrtem vóuna stb. ; vèrni, verőü, vèrt, vèrve, verés. — Meg is verem én ütét, ne fèj, csak rosszálkoggyon. Nem szabad asz leszedni, mē apád megvér. Èvèrte ú is a pèzit, mē èccē èggyig dāmāvā fogott össze, máskó a másikkā. Tés megvèrted vóut, pedig neked igazán nem ártot semmit a világon. Èkütte az apja dijóuvèrni.

v e t e k - v é t ,säen' : *vetek, -ē ~ vecc, vét, vetünk, vettek, vetnek ; vetem, -ed, -i, vettyük, vetitek, -ik ; vetettem, -é, vetett, -ünk, -etek, -ek ; vetettem, -ed, -e, -ük, -ètek, -èk ; vetettem vóut stb. ; vessek, vessé ~ vess, vessen, -sünk, -setek, -senek ; vessem, -sed ~ vezsd, vesse, -sük, -sètek, -sèk ; vetnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; vetném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; vetettem vóuna stb. ; vetni, velőü, vetve. — Jövőüre ötszáz tú ugòrkát vètek. Juliska nényje māj bé is vét, ha én addig nem jönnék haza. Ne hàjzsd annyira aszt a tehenet, mē megvét. Ú se vitte è, mē levetette vóut mán a bakkancsát. Tik èppen akkó vetettètek vóut a búzát, mikó én a málét szettem vóut. Csak ne este vesse vissza (csak ne este kerüljön haza)!*

s z e d e k - s z é d ,pflücken' : *szedek, szedē ~ szecc, széd, szedünk, szettek, szednek ; szedem, -ed, -i, szeggyük, szeditek, -ik ; szettem, -é, szedett, szettünk, -etek, -ek ; szettem, -ed, -e, -ük, -ètek, -èk ; szettem vóut stb. ; szeggyek, -gyé ~ szeggy, -gyen, -gyünk, -gyetek, -gyenek ; szeggyem, szeggyed ~ szedd, szeggye, -gyük, -gyètek, -gyèk ; szednék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; szedném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; szettem vóuna stb. ; szedni, szedőü, szedett, szedve. — Árú a kis fárú még nem szedem le, had èrjen. Aszonta, hogy ú isz széd èty kosárrā. Most is sok vam benne, pedig má szettem ki belőülle. Mijen jóu rembeszették azok aszt a vè házat. Ne szed le, mē megvèrlek. Mim montam nekik, hoty szeggyég gyòrsabban è kicsit, mē itt èr az este.*

m e g y e k ,gehen' : *menyek ~ mejek ~ menygyek, mész, megy ~ mejen ~ menyen ~ menygyen, mejünk ~ menyünk ~ menygyünk, mentek, mennek ; mentem, -é, -ment, -ünk, -etek, -ek ; mentem vóut stb. ; mennyek, -nyé ~ menny, -nyen, -nyünk, -nyetek, -nyenek ; mennék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; mentem vóuna stb. ; menni, menőü, memve. — Èccakánkènt kikimenyek. Èmenygyek én is vèlled è kicsit, osztám minygyá hazajövök. Mejek mām, mekfüsülöm az öregét. Hogy mész a szerepre vèlle ? Te, ha bémész többet oda, fúbeütlek. Béla mejen úgyis māj minde szombaton. Nem megy bele a moslèk a dèzsába. Itt ègyenesem bémenyünk Jóuska tatáni. Mājnem egész nap èjöltemmentem, de nem vettem semmit. Nem tom, ot vóut, nem vóut, mikó mentünk. Èmentem vóut hozzá fè s kèrdesztem, hogy mennyibe kerül èty szèrözöüdes. Nem mindig van kedvem menni, mē sokszó as se tudom, hova mennyek. Menny el onnen az àjtóúbú! Mennyé,*

kérjé tés! Megmontam, mennyem fē, āra fē. Ēküttem a fíjut is, mennyem, vágassa le a haját.¹

Amint látjuk ez igék többeli magánhangzója a jelentő mód jelen idő egyes 3. személyében a nagymoni népnelvben is megnyúlik: *adok-ád, hagyok-hágy, kelek-kél, veszek-vész, esek-és, fedek-féd, kenek-kén, lelek-lél, lesek-lés, merek-mér, nyelek-nyél, nyerek-nyér, verek-vér, vetek-vét, szedek-széd*. Láttuk, hogy ingadozás ebből a szempontból csakis az *esek-esik* ~ és esetében tapasztalható. Az *és* alak mellett előfordul az *esik* alak is. Ez valószínűleg újítás, mivel inkább a fiatalok beszédében észlelhető.

Ide tartozik részben a *megyek* ~ *menyek-mész, mēgy, legyek-légy, tesztek-téve, veszek-vève, vétél* és *eszek-ève, étet, étél* ige is. A *megy* igének jelentő mód jelen idő egyes 2. személyében van meg a hangzónyújtás: *mész, mēgy*; a *lesz* igének a felszólító mód egyes 2. személyében: *légy*; a *tesz* igének jelenidejű melléknévi igenevében: *tévőü* és a határozói igenévben: *téve*; a *vesz* igének a határozói igenévben: *vève* és *vétél* (adásvételi szerzőüedés) származékában; az *eszik* igének a határozói igenevében: *ève* és az *étet, étél* származékban.

2. Hangzótoldó és hangzóvesztő tövek.

Ebben a csoportban azokat az igéket sorolom fel, melyeket Gombocz (i. m. 99—113) hangzótoldó és hangzóvesztő igék néven említ.

1. *u g a r o l* ‚brachen‘: *ugarolok, ugarósz, ugaròl, ugarolunk, ugaròltok, -nak; ugarolom, -od, ugarója, ugarójuk, -átok, -ák; ugaròltam, -á, ugaròlt, -unk, -atok, -ak; ugaròltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; ugaròltam vóüt stb.; ugarójak, -á ~ ugarój, -on, -unk, -atok, -anak; ugarójam, -ad ~ ugaròld, ugarója, -uk, -átok, -ák; ugaròlnék, -ná, -na, -nóünk, -nátok, -nának; ugaròlnám, -nád, -ná, -nóük, -nátok, -nák; ugaròltam vóuna stb.; ugaròlni, ugarolóü, ugaròlt, ugaròlva, ugarolás. — Én a jövőü héten ugarolok, ha ád az Isten ě kis esőüit. Te ugaròltá má Sándòr? Ugaròld meg mán ěggyüttä aszt a kis máléfőüidet is. Montam, hogy ugarójon akkó, míkó én ugaròltam, de kikacagott.*

v á s á r o l ‚kaufen‘: *vásárolok, vásárorsz, vásárol, vásárolunk, vásároltok, -nak; vásárolom, -od, -ója, vásároljuk, -ójátok, -óják; vásároltam, -á, vásárolt, -unk, -atok, -ak; vásároltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; vásároltam vóüt stb.; vásároljak, vásároljá ~ vásárolj, vásároljon, vásároljunk, -atok, -anak; vásároljam, -ad ~ vásárolld, vásárolja, -uk, -átok, -ák; vásárolnék, -ná, -na, -nóünk, -nátok, -nának; vásárolnám, -nád, -ná, -nóük, -nátok, -nák; vásároltam vóuna stb.; vásárolni, vásárolt, vásárolva, vásárlás.*

¹ A *tesz, vesz, lesz* és *eszik* igék csak részben tartoznak ide! Ragozásukat l. a *v-tövü* igéknél.

v a r á z s o l ,streuen': varázsolok, varázsszósz, varázsol, varázsolunk, varázsoltok, -nak; varázsolom, -od, varázsolója, varázsolójuk, -átok, -ák; varázsoltam, -á, varázsoltt, -unk, -atok, -ak; varázsoltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; varázsoltam vóút stb.; varázsoljak, -á ~ varázsolj, -unk, -atok, -anak; varázsolójam, -ad ~ varázsolóld, varázsolója, -uk, -átok, -ák; varázsolónék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; varázsolódnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; varázsoltam vóuna stb.; varázsolni, varázsoló, varázsoltt, varázsolva. — Varázsolóld el é kicsit aszt a szenet, mē másképp nem gyúl meg az a nyers fa. Mikó leégett a tűz, ē kē varázsolni a szenet (szét kell szórni), hoty fűjön a kemence.

v á d o l ,anklagen': vádolok, vádósz, vádól, vádolunk, vádóltok, -nak; vádoló, -od, vádója, vádójuk, -átok, -ák; vádóltam, -á, vádólt, -unk, -atok, -ak; vádóltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; vádóltam vóút stb.; vádójak, vádójá ~ vádój, -on, -unk, -atok, -anak; vádójam, -ad ~ vádóld, vádója, -uk, -átok, -ák; vádólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; vádólnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; vádóltam vóuna stb.; vádólni, vádoló, vádólva. — Mē vádósz te éngem, mikó jóú tudot, hogy ártatlan vagyok?

s z a g o l ,riechen': szagulok, szagúsz, szagül, szagulunk, szagúltok, -nak; szagulom, -od, szagúja, -újuk, -újátok, -úják; szagúltam, -á, szagúlt, -unk, -atok, -ak; szagúltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; szagúltam vóút stb.; szagújak, -á ~ szagúj, -on, -unk, -atok, -anak; szagújam, -ad ~ szagúld, szagúja, -uk, -átok, -ák; szagúlnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; szagúlnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; szagúltam vóuna stb.; szagúlni, szaguló, szagúlt, szagúlva. — Várjon, eléb mekszagulom, mē félek, hogy ē van romólva az a paszúj. Édesanyám, szagúja meg maga is eszt az órgonát. Ojan jóú szaga van.

c s a t o l ,anschliessen': csattolok, csattósz, csattól, csattolunk, csattóltok, -nak; csattolom, -od, csattója, -uk, -átok, -ák; csattóltam, -á, csattólt, -unk, -atok, -ak; csattóltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; csattóltam vóút stb.; csattójak, -á ~ csattój, csattójon, -unk, -atok, -anak; csattójam, -ad ~ csattóld, csattója, -uk, -átok, -ák; csattólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; csattólnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; csattóltam vóuna stb.; csattólni, csattoló, csattólva.

g y á s z o l ,trauern': gyászolok, gyászósz, gyászól, gyászolunk, gyászóltok, -nak; gyászolom, -od, gyászója, gyászójuk, -átok, -ák; gyászóltam, -á, gyászólt, -unk, -atok, -ak; gyászóltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; gyászóltam vóút stb.; gyászójak, -á ~ gyászój, -on, -unk, -atok, -anak; gyászójam, -ad ~ gyászóld, gyászója, -uk, -átok, -ák; gyászólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; gyászólnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; gyászólni, gyászólt, gyászólva. — Róuzsa, még mindig gyászójátok szegé Lajost? Gyászójug biza, Ilka néni, mē ú vóút nekünk mindenünk.

p a n a s z o l ,beklagen^t: panaszolok, panaszósz, panaszól, panaszolunk, panaszóltok, -nak; panaszolom, -od, panaszója, -uk, -átok, -ák; panaszóltam, -á, panaszólt, -unk, -atok, -ak; panaszóltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; panaszóltam *vóút* stb.; panaszójak, -á ~ panaszój, panaszójon, -unk, -atok, -anak; panaszójam, -ad ~ panaszóld, panaszója, -uk, -átok, -ák; panaszólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; panaszólnám, -nád, -ná -nóuk, -nátok, -nák; panaszóltam *vóuna* stb.; panaszólni, panaszólva. — Gyere fijam, panaszóld *ē*, mi bánlt *tēged*, *mē* látom a szemedē, *hogy vam* valami bajod.

p ó t o l ,ergänzen, nachtragen^t: pótolok, pótósz, pótól, pótelünk, pótéltok, -nak; pótolom, -od, pótója, -uk, -átok, -ák; pótéltam, -á, pótélt, -unk, -atok, -ak; pótéltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; pótéltam *vóút* stb.; pótójak, -á ~ pótój, -on, -unk, -atok, -anak; pótójam, -ad ~ pótóld, pótója, -uk, -átok, -ák; pótólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; pótólnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; pótéltam *vóuna* stb.; pótólni, póttóló, póttólva. — Muszáj lesz *vaty* kétezér *lējē* pótója, más-kép nem tud *bihajat* venni. Hadd *ē* Jóuska, *máj* nanóú is pótója *valamivē*, osztám *veszē* magadnak *ēgy* malacot.

r a b o l ,rauben^t: rabolok, rabósz, raból, rabolunk, rabóltok, -nak; rabolom, -od, rabója, -uk, -átok, -ák; rabóltam, -á, rabólt, -unk, -atok, -ak; rabóltam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; rabóltam *vóút* stb.; rabójak, -á ~ rabój, -on, -unk, -atok, -anak; rabójam, rabóld ~ rabójad, -a, -uk, -átok, -ák; rabólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; rabólnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; rabóltam *vóuna* stb.; rabólni, rablóú, rabólt ~ rabólt, rabólva. — Tizenkilenzbe ezek a bűdös oláhok kirabóltag bennünket. Még a párnánkat is *ēvitték*. Montam *ém* mindig, láttyátok, *hogy* rablóú társaság ez. Megnyúznák az embert, ha tudnák.

t ö r ö l ,wischen^t: törölök, törósz, töröl, törölünk, töröltök, -nek; törölöm, -öd, töröli, törójük, töröliték, törölik, töröltem, -é, töröll, -ünk, -etek, -ek; töröltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; töröltem *vóút* stb.; törőjek, -é ~ törój, -ön, -ünk, -etek, -enek; törőjem, -ed ~ töröld, törője, -ük, -étek, -ék; törölnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; törölném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; töröltem *vóuna* stb.; törölni, törölőü, töröll, törölve. — Várj, *elēb* mek-törölöm a *kezem* *ē* kicsit, *mē* mind összemázollak. Hálgas *mám*, *mē* úty képen *töröllek*, *hogy* attú *kóudúsz*. *Ędesanyám*, *én* ebbe a *hammaszba* *töröltem* a *lábom*. Menny *oda*, a *vastak* *kendőibe* *töröld* a *kezedet*! Apádnak a *zsepkendőjüt* *vidd* *ē*, *mē* a *muzsikás* *megérkezik*, neki *jok* *táncólni*, *oszt* nem lesz, *mivē* *törője* a *homlokát*.

c é l o z ,zielen^t: célozok, -ó, céloz, -unk, céloztok, céloznak; célozom, -od, célozza, -zuk, -zátok, -zák; céloztam, -á, célozott, céloztunk, -atok, -ak; céloztam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; céloztam *vóút* stb.; célozzak, célozzá ~ célozz, -zon, -zunk, -zatok, -zanak; célozzam, -zad ~ célozd, célozza, -zuk, -zátok, -zák.

céloznék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; céloznám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; céloztam vóuna stb.; célozni, célozott, célozva.

k i n o z ,quälen': kénözök, -ó, kénöz, -unk, -sztok, -nak; kénözöm, -od, kénözza, -zük, -zátok, -zák; kénosztam, -á, kénözött, kénosztunk, -atok, -ak; kénosztam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; kénosztam vóut stb.; kénözzak, -zá ~ kénöz, -zon, -zunk, -zatok, -zának; kénözöm, -zad ~ kénöz, kénözza, kénözük, -zátok, -zák; kénöznék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; kénözöm, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; kénosztam vóuna stb.; kénözni, kénözött, kénözva; kézás. — Az a Sándor nagyon ekénosztá azokat a bihajokat. Egész nyárom fűrt hájtotta úket. Ne kénöz mán annyit aszt a szerencséllem macskát.

e m e l ,heben': emelek, emész, emél, emelünk, eméltek, -nek; emelem, -ed, -i, emējük, emelitek, -ik; eméltem, -é, emélt, -ünk, -etek, -ek; eméltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; eméltem vóut stb.; emējek, -é ~ emēj, -en, -ünk, -etek, -enek; emējem, -ed ~ eméld, emēje, -ük, -étek, -ék; emélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; emélném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; eméltem vóuna stb.; emélni, emelőü, emélt, emélve. — Tavasszá, ha béáll a jóü üdöü, megemelem ě kicsit eszt a házat, mē igen alacsony. Eméltem ém mán enné nagyobb zsákot is. Sokat kē emējen szegém, mē ú a zsákos a gépné. Emējétek mán az istembe tik is, mē összerogyok alatta!

e r e d ,entquellen': eredekek, erecc, ered, -ünk, erettek, erednek; erettem, -é, eredett ~ erett, erettünk, -etek, -ek; erettem vóut stb.; ereggyek, -gyé, -gyen, -gyünk, -gyetek, -gyenek; erednék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; erettem vóuna stb.; eredöü, erett, eredve.

ü n n e p e l ,feiern': innepetek, innepész, innepél, innepelünk, innepéltek, -nek; innepelem, -ed, innepli, innepējük, innepelitek, -ik; innepéltem, -é, innepélt, -ünk, -etek, -ek; innepéltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; innepéltem vóut stb.; innepējek, -é ~ innepēj, -en, -ünk, -etek, -enek; innepējem, -ed ~ innepéld, innepēje, -ük, -étek, -ék; innepélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; innepélném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; innepéltem vóuna stb.; innepélni, innepelőü, innepélve. — Ha jóü tudom, mik ěccere innepējük a húsvétot a románýokká.

t é r d e p e l ,knien': térgyelek, térgyész, térgyél, térgyelünk, térgyéltek, -nek; térgyéltem, -é, térgyélt, -ünk, -etek, -ek; térgyéltem vóut stb.; térgyējek, -é, ~ térgyēj, -en, -ünk, -etek, -enek; térgyélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; térgyéltem vóuna stb.; térgyélni, térgyélve; térgyelés. — Várj, ém māj le-térgyelek, mē máskép nem tudom beszégezni. Térgyēj belé tésis fijam a sárba, mocsköl bé a ruhádat, ha lehet!

s z e r e p e l ,rolle spielen': szerepelek, szerepész, szerepél, szerepelünk, szerepéltek, -nek; szerepéltem, -é, szerepélt, -ünk,

-etek, -ek ; szerepéltem vóút stb. ; szerepéjek, szerepéjé ~ szerepěj, -en, -ünk, -etek, -enek ; szerepélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; szerepéltem vóuna stb. ; szerepélni, szereplőü ; szereplés. — Karácsonkó lesz szerep, ha a jóú Istem meksegít. Májnem húszan szerepelung benne.

c s é p e l ,dreschen' : csipelek, csipész, csipél, csipelünk, csipéltek, -nek ; csipelem, -ed, csipeli, csipējük, csipelitek, -ik ; csipéltem, -é, csipélt, -ünk, -etek, -ek ; csipéltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; csipéltem vóút stb. ; csipéjek, -é ~ csipěj, -en, -ünk, -etek, -enek ; csipéjem, -ed ~ csipéld, csipéje, -ük, -étek, -ék ; csipélnék, -né, -ne -nőünk, -nétek, -nének ; csipélném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; csipéltem vóuna stb. ; csipélni, csiplőü (gép), csipélt, csipélve. — Ha az isten üdőüt ad, a jövőü héten csipelünk mik is. Écsipéltétek mán aszt a búzát, te Sándór ? Én amondóú vagyok, hoty csipējünk miné hamaráb, mē béáll az esőüs üdőü.

é n e k e l ,singen' : énekelek, énekész, énekél, énekelünk, énekéltek, -nek ; énekelem, -ed, énekli, énekējük, énekelitek, éneklík ; énekéltem, -é, énekélt, -ünk, -etek, -ek ; énekéltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; énekéltem vóút stb. ; énekéjek, -é ~ énekěj, -en, -ünk, -etek, -enek ; énekéjem, -ed ~ énekéld, énekéje, -ük, -étek, -ék ; énekélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; énekélném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; énekéltem vóuna stb. ; énekélni, éneklőü, énekélt, énekelve. — Dészázán ojan csunnyán énekélnek, úgy nyúttják, kacskaringóúzzák. — Énekěj mán ě kicsit neki, mē látot, hoty addig nem hálgat ē !

i r i g y e l ,beneiden' : irigyelek, irigyész, irigyél, irigyelünk, irigyéltek, -nek ; irigyelem, -ed, irigyeli, irigyējük, irigyelitek, irigyelik ; irigyéltem, -é, irigyélt, -ünk, -etek, -ek ; irigyéltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; irigyéltem vóút stb. ; irigyéjek, -é ~ irigyěj, -en, -ünk, -etek, -enek ; irigyéjem, -ed ~ irigyéld, irigyéje, -ük, -étek, -ék ; irigyélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; irigyélném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; irigyéltem vóuna stb. ; irigyélni, irigyélt, irigyélve. — Látod, irigyeli aszt a kis főüdet túllem, pedik hidd ē Gyula, hoty sokat kélóúttam érte.

p e r e l ,anklagen' : perelek, perész, perél, perelünk, perétek, -nek ; perelem, -ed, pereli, perējük, perelitek, perelik ; peréltem, -é, perélt, -ünk, -etek, -ek ; peréltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; peréltem vóút stb. ; peréjek, -é ~ perěj, -en, -ünk, -etek, -enek ; peréjem, -ed ~ peréld, peréje, -ük, -étek, -ék ; perélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; perélném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; peréltem vóuna stb. ; perélni, perelőü, perélve. — Két éve mim perélneg, de még mindig nem elégélték meg. Hadd ē, hat peréjenek, had márják ěgymást, ne árs te magad a mázs dóugába !

b e c s ü l ,schätzen' : becsülök, becsüsz, becsül, becsülünk, becsültök, -nek ; becsülöm, -öd, becsüli, becsűjük, becsülitek, becsülik ; becsültem, -é, becsült, -ünk, -etek, -ek ; becsültem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; becsültem vóút stb. ; becsűjek, -é ~ becsűj,

-ön, -ünk, -etek, -enek; *becsűjem, -ed ~ becsűld, becsűje, -ük, -étek, -ék; becsűlnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; becsűlném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; becsültem vóuna stb.; becsűlni, becsülőü, becsültt, becsülve.* — *Semmi äggy ember az az Árpát, hogy nem becsüli meg aszt az asszont. Jóü járt szegé, hogy mekhóüt, nem becsülte meg magát világ életibe. Ément a bíróü is, hogy becsűje meg a kárt.*

f ü r d i k ,baden': *feredek, ferecc, fered, -ünk, ferettek, ferednek; ferettem, -é, feredett, ferettünk, -etek, -ek; ferettem vóüt stb.; fereggyek, -gyé ~ fereggy, -gyen, -gyünk, -gyetek, -gyenek; ferednék, -né, -e, -nőünk, -nétek, -nének; ferettem vóuna stb.; feredni, feredöü, feredett, feredve.* — *Mejek, feredek én is, csak árújam el eszt a kis pörtékámat a pijacon. Maga is feredik koma, vagy valami más ügybe meje Zilára? Ne igem fereggyetek tik abba a tóüba, mē teli van cövekkē.*

h e g g e z ,spitzen': *hegyezek, hegyezē, hegyez, -ünk, hegyesztek, hegyeznek; hegyezem, -ed, hegyezi, -zük, -itek, -ik; hegyesztem, -é, hegyezett, hegyesztünk, -etek, -ek; hegyeszttem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; hegyeszttem vóüt stb.; hegyezzek, -zé ~ hegyezz, -zen, -zünk, -zetek, -zenek; hegyezzem, -zed ~ hegyezd, hegyezze, -zük, -zétek, -zék; hegyeznék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; hegyezném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; hegyeszttem vóuna stb.; hegyezni, hegyezőü, hegyezett, hegyezve.* — *Mejek én is minygyá, csak eléb még mekhegyezem eszt a karóüt. Gyere csak ide, mekhegyezi neked ädesapja, csak legyé jóü leján.*

s z e m e l ,auslesen ,szemenként szed': *szemelek, szemész, személ, szemelünk, személtek, -nek; szemelem, -ed, szemeli, szemējük, szemelitek, szemelik; személtem, -é, személt, -ünk, -etek, -ek; személtem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; személtem vóüt stb.; szeméjek, -é ~ szeméj, -en, -ünk, -etek, -enek; szeméjem, -ed ~ személd, szeméje, -ük, -étek, -ék; személnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; személném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; személtem vóuna stb.; személni, személt, személve.* — *Erity fijam, hozzá le ä kis paszújt a hijubú, mē még meg is kē szeméjük.*

2. é r d e m e l ,verdienen': *érdemelek, érdemész, érdemél, érdemelünk, érdemeltek, -nek; érdemelem, -ed, érdemli, érdemējük, érdemelitek, érdemlik; érdemeltem, -é, érdemélt, -ünk, -etek, -ek; érdemeltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; érdemeltem vóuna stb.; érdeméjek, -é ~ érdeméj, -en, -ünk, -etek, -enek; érdeméjem, -ed ~ érdeméld, érdeméje, -ük, -étek, -ék; érdemélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; érdemélném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; érdemeltem vóuna stb.; érdemélni, érdemélt, érdemélve.* — *Nem érdemli ü meg aszt a drága jóü embért. Amit kapot, megérdemélte, ü kereste magának. Megérdemélte vóuna, hogy jóü énáspágóják, mē mindig jár a szája, ha kē, ha nem.*

s e p e r ,kehren': *seprek, seprē ~ sepersz, seper, seprünk, sepertek, -nek; seprem, -ed, -i, seperjük, sepritek, seprük; seper-*

tem, -é, sepért, -ünk, -etek, -ek ; sepertem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; se-
pérttem vóút stb. ; sepèrjek, -é ~ sepèrj, -en, -ünk, -etek, -enek ;
sepèrjem, -ed ~ sepèrd, sepèrje, -ük, -étek, -ék ; sepèrnék, -né,
-ne, -nőünk, -nétek, -nének ; sepèrném, -néd, -né, -nőük, -nétek,
-nék ; sepèrtem vóuna stb. ; sepèrni, seprőü, sepért, sepèrve. —
Mid gondósz, hogy én seprek, te mek csak nézed ? Mejek, kiséprem
a házat, mē nemsokára jönnek, hogy mennyün kendèrnyüni.
Sepèr ki égyültā az udvart is ! Hadd ē, ne bājlógy vele, úgyis
ki lessz a még ěccē sepèrve !

s o d o r ,drehen' : sodrok, sodórsz, sodór, sodorunk ~
sodrunk, sodórtok, -nak ; sodrom, -od, sodórja, -juk, -játok,
-ják ; sodórtam, -á, sodórt, -unk, -atok, -ak ; sodórtam, -ad, -a,
-uk, -átok, -ák ; sodórtam vóút stb. ; sodórjak, -á ~ sodórj, -on,
-unk, -atok, -anak ; sodórjam, -ad ~ sodórd, sodórja, -uk, -átok,
-ák ; sodórnek, -ná, -na, -nóünk, -nátok, -nának ; sodórnam,
-nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák ; sodórtam vóuna stb. ; sodórni, ~
sodrani, sodórt, sodórva. — Hallod Albert, sodórj nekem is ēly
cigerettāt, mē othum feléjtetem a dohángomat. Sodórnek szívesen,
koma, de nekem is alig van néhány szāl dohángom.

h a j o l ,sich beugen' : hajulok, hajúsz, hajül, hajulunk,
hajüllok, hajülnak ; hajültam, -á, hajült, -unk, -atok, -ak ; hajül-
tam vóuna stb. ; hajújak, -á ~ hajúj, -on, -unk, -atok, -anak ;
hajülnék, -ná, -na, -nunk, -nátok, -nának ; hajültam vóuna stb. ;
hajülni, hajlott, hajülva. — Hadd ē, māj lehajulok én, nehogy
megerőüllezs magad. Meglálták, hoty kihajült. Lehajülna a, ne fēj
most is, és fészedegetné, de nem engedi a dèrĕka.

s z e r e z ,erwerben' : szèrzek, szerezē, szerez, -ünk, szerez-
tek, szereznek ; szerezem, -ed, -i, -zük, -ítek, -ik ; szereztem, -é,
szerezett, szereztlünk, -etek, -ek ; szereztem, -ed, -e, -ük, -étek,
-ĕk ; szereztem vóút stb. ; szerezzek, -zé ~ szerez, -zen, -zünk,
-zettek, -zenek ; szerezzem, -zed ~ szerezd, szerezze, -zük, -zĕ-
tek, -zĕk ; szereznék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; szerezném,
-néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; szereztem vóuna stb. ; szerezni,
szèrzett, szerezve. — Eszt a kis házat se ű szerezte, a felesége után
kapta. Az is keveset tot (tudott) világeletibe szerezni.

é r e z ,spüren' : érzek, érzē, érez, érzünk, éresztek, érznek ;
érezem, -ed, érzi, érezzük, érzitek, érzik ; éresztem, -é, érzett,
éresztlünk, -etek, -ek ; éresztem, -ed, -e, -ük, -étek, -ĕk ; éresztem vóút
stb. ; érezzek, -zé ~ érezz, -zen, -zünk, -zettek, -zenek ; érezzem,
-zed ~ érezd, -ze, -zük, -zĕtek, -zĕk ; éreznék, -né, -ne, -nünk,
-nétek, -nének ; érezném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; éresztem
vóuna stb. ; érezni, érzőü. — ěccē űltem motoron, de többet nem
űlnék rá. Minden zökkenőünē a tórkomba éresztem a gyomromat.
Szinte éreszte szegény János, hoty soha nem jöm vissza a háborubü.

r o m l i k ,verderben' : romlok, romósz ~ romló, romól ~
romlik, romlunk, romóltok, romólnak ; romóltam ~ romólttam,
romóltā ~ romólttā, romólt ~ romóltt, romóltunk ~ romólttunk,

romóltatok ~ romlottatok, romóltak ~ romlottak; romóltam vóút ~ romlottam vóút stb.; romójak, -á ~ romój, -on, -unk, -atok, -anak; romlánék, -ná, -na, -nóünk, romólnátok, romólnának; romóltam vóna stb.; romólni ~ romlani, romlott, romólva. — Úty fél, aszonygya, megromlik az esze. Éromólt vóút a mán ezelőűt két évvē. É van a romólva mán koma, avā nem mész te mámma az érdőűre.

s z e g e z ,nageln': szegezek, szegezē, szegez, -ünk, szegeztek, szegeznek; szegezem ~ szezem, -ed, -i, szegezzük, szegezitek, szegezik; szegeztem, -é, szegezett, szegeztünk, -etek, -ek; szegeztem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; szegeztem vóút stb.; szegezzek, -zé ~ szegezz, -zen, -zünk, -zetek, -zenek; szegezzem, -zed ~ szegezd, szegezze, -zük, -zétek, -zék; szegeznék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; szegezném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; szegeztem vóna stb.; szegezni, szegezett, szegezve. — Még eszt az égy lécet odaszegezem, osztám mejek én is enni.

v é g e z ,erledigen': végzek, végzē, végz, végzünk, végeztek, végeznek; végzem, -ed, -i, végezzük, végezitek, végezik; végeszttem, -é, végzett, végesztünk, -etek, -ek; végeszttem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; végeszttem vóút stb.; végezzek, végezzé ~ végezz, -zen, -zünk, -zetek, -zenek; végezzem, -zed ~ végezd, végezze, -zük, -zétek, -zék; végeznék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; végezném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; végeszttem vóna stb.; végezni, végzett, véggezve. — A télen rendre végezték a baktérséget. Gyürjátok fijuk, hogy estére végezzük ē, ha lehet! Nem tom (tudom), hum végeshette az órv. si vizsgát, mē nem sokat ért a jóuszákhöz.

ő r i z ,hüten ,bewahren': őürzők, őürző, őüriz, őürizünk, őürisztek, őüriznek; őürzöm, őürzöd, őürzi, őürizzük, őürizitek, -ik; őürisztem, -é, őürizött, őürisztünk, -etek, -ek; őürisztem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; őürisztem vóút stb.; őürizzek, -zé ~ őürizz, -zen, -zünk, -zetek, -zenek; őürizzem, -zed ~ őürizd, őürizze, -zük, -zétek, -zék; őüriznék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; őürizném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; őürisztem vóna stb.; őürizni, őürzöű, őürizett, őürizve. — Két hétiq minden éccaka ott aluttam alatta és őürisztem, nehogy élopkoggyák. Őürizétek mán tik is, mē ém meguntam a strázsálást. Megőürizné ű, ne fējen, csak lenne mit.

3. b o t l i k ,stolpern': botlok, -ó, -ik, -unk, botóltok, botlanak; botlottam, -á, botlott, -unk, -atok, -ak; botlottam vóút stb.; botójak, -á ~ botój, -on, -unk, -atok, -anak; botlánék, -ná, -na, -nóünk, -nátok, -nának; botlottam vóna stb.; botlani, botlott. — Koromsütél van. Ojan könnyem megbotlik az embér, hogy észre se veszi. A fene gondóltta vóna, hogy belebotójak megin, hisz amijóuta történt az az eset, széniť se láttam. Éj, ha megbotlánék, jóű néznénk ki mind a ketten. Ez a Jóűska ojam merész vóút kicsi korába. Úty futkorászat, pedik ha megbotlot vóna, összetörte vóum magát.

s i k l i k ‚gleiten‘: síklok, síkló, síklik, -unk, síklatok, -anak; síklottam, -á, síklott, -unk, -atok, -ak; síklottam vóút stb.; síkójak, -á ~ síkój, -on, -unk, -atok, -anak; síklanék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; síklottam vóuna stb.; síklani, síklóú, síklott. — Ne síjess úty, te Róuzsa, mē én nagyon síklok ezen a jejen. Úty síklik az embèr, hogy màj kitōri kezit, lábát. Fēváktaam a jeget, hogy ne síkójon úgy az a biváj. Legalább ēgy bot lenne nállam. Mán akkó se síklanék ojan nagyon.

c s u k l i k ‚schluchzen‘: csuklok, csukló, csuklik, -unk, -atok, -anak; csuklottam, -á, csuklott, -unk, -atok, -ak; csuklottam vóút stb.; csukójak, -á ~ csukój, -on, -unk, -atok, -anak; csuklanék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; csuklottam vóuna stb.; csuklani, csuklóú. — Vajon Istenem, ki emlegethet éngem? Egész nap csuklottam. Vessé ē kisz szenes vizet annak a gyermeknek, hogy ne csukójon ojan nagyon! Ha csuklottá vóun, tésis kaptá vóuna ē kisz szenes vizet.

p i r o s l i k ‚erröten‘: Csak a 3. személyben használják: piroslík, piroslanak; piroslott, piroslottak; piroslot vóút; piro-sújon, -anak; piroslana, -nának; piroslot vóuna. — Ennek a Jóuskának annyi veresszőölője van a Pogámváron! Mám megszírú piroslík, mikó közzeledik az embèr.

d ö g l i k ‚krepieren‘: döglok, döglo ~ döglessz, döglik, -ünk, dögöltök, -nek ~ döglenek; dögöltem, -é, dögölt, -ünk, -etek, -ek; dögöltem vóút stb.; dögőjek, -é ~ dögőj, -ön, -ünk, -etek, -enek; döglenék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; dögöltem vóuna stb.; dögleni, dögölt, dögölve. — Ha megdöglik ez a szerencsétlen kis malac, nem tom, mibű eszün kōlbaszt a télen. Megdöglot mán a Kárój bihāja? Bár megdöglene mán, hogy ne kēlőuggyon szegény annyit! Há mikó mejek ki reggē, ott az én kutyám megdögölve.

u g r i k ‚springen‘: ugrok, ugórsz, ugrík, -unk, ugörtök, -nak ~ ugranak; ugrom, -od, ugörgya, -uk, -átok, -ák; ugrottam, -á, ugrott, -unk, -atok, -ak; ugrottam, -ad, -a, -uk, -álok, -ák; ugrottam vóút stb.; ugörgyak, -à ~ ugörgy, -on, -unk, -atok, -anak; ugörgyam, -ad ~ ugörd, ugörgya, -uk, -átok, -ák; ugranék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; ugranám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; ugrottam vóuna stb.; ugrani, ugróú, ugörva. — Na néz mán, mijen jóú kedve van annak a börnyunak. Ojákat ugrík, mind ēgy bakkecske. Te Jóuzsi, ha átugrod eszt a sáncot, adok neked ēgy lét (lejt). Montam neki, hogy ugörgya át ű is, de fēlt, hoty kitōrik a lába.

d o n g ‚summen‘. Alanyi ragozása csak a 3. személyben használatos. Dong, -anak; dongom, -od, -ja, -juk, -játok, -ják; dongott, donktak; donktam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; donktam vóút stb.; dongjon, -anak; dongjam, dongd ~ dongjad, -ja, -juk, -játok, -ják; dongana, donganának; donganám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; dongot vóuna, donktak vóuna; donktam

vóuna stb. ; *dongani, dongóu*. — *Fürsca ęty fiju az a Pista. Mindig aszt a leján dongja, egész nap ot ül nálla a legnagyobb dolog-üdübe is.*

k o n g ,schallen'. Csak a 3. személyben használatos. *Kong, konganak ; kongott, kongottak ; kongot vóut ; kongjon, kongjanak ; kongana, kongának ; kongot vóuna, konktak vóuna ; kongani*. — *Hallot te, hoty kong ez a hördóu, alig vam mám benne ęty-két lítér bór.*

4. *f u l d o k l i k* ,schwer athmen, beinahe ersticken': *füldoktok, füldokló, -ik, -unk, füldoköltok, -nak ; füldoköltam, -á, füldokölt, -unk, -atok, -ak ; füldoköltam vóut stb. ; füldokójak, -á ~ füldokój, -on, -unk, -atok, -anak ; füldokólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának ; füldoköltam vóuna stb.*

m o z o g ,sich bewegen': *mozgok, mozgó ~ mozoksz, mozoq, mozgunk, mozoktok, mozognak ; mozoktam, -á, mozgott, mozoktunk, -atok, -ak ; mozoktam vóut stb. ; mozogjak, mozogjá ~ mozogj, -on, -unk, -atok, -anak ; mozognék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának ; mozoktam vóuna stb. ; mozogni, mozgóu, mozogva*. — *Mit mind izeksz-mozoksz mám annyit? Nem tucc ęty hęjbe ülni? Mozogjatok fiju, mę kihül az étel!*

c s a v a r o g ,umherstreifen, streichen, vagabundieren': *csavárgok, csavárgó ~ csavaroksz, csavarog, csavárgunk, csavaroktok, csavarognak ; csavaroktam, -á, csavárgott, csavaroktunk, -atok, -ak ; csavaroktam vóut stb. ; csavarogjak, -á ~ csavarogj, -on, -unk, -atok, -anak ; csavarognék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának ; csavaroktam vóuna stb. ; csavarogni, csavárgóu, csavárgás*. — *Hun csavárgó te egész nap, hę? Tik csak jóu ęcsavaroktátok az üdüit, hájátok. Nem megmontam neket szásszó, hogy ne csavarogj annyit, mę megvęlek? Nacs csavárgóu vaty te, hallod. Egész nap az uccán tekereksz, ahęjet, hoty segitené valami anyádnak.*

m o s o l y o g ,lächeln': *mosójkok, mosójgó ~ mosojoksz, mosojog, mosojunk, mosojoktok, mosojognak ; mosojoktam, -á, mosójgott, mosojoktunk, -atok, -ak ; mosojoktam vóut stb. ; mosojogjak, -á ~ mosojogj, -on, -unk, -atok, -anak ; mosojognék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának ; mosojoktam vóuna stb. ; mosojogni, mosójgóu, mosojogva*. — *Mit mim mosojoksz, te leján?*

m o r o g ,brummen': *mörgok, moroksz, morog, mörgunk, moroktok, morognak ; moroktam, -á, mörgött, moroktunk, -atok, -ak ; moroktam vóut stb. ; morogjak, -á ~ morogj, -on, -unk, -atok, -anak ; morognék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának ; moroktam vóuna stb. ; morogni, mörgóu, morogva*. — *Ne menny oda, lęlkem gyęrmekek! Az a kutya ojaný csunnyám morog, megijec tülle. Tęs ismered az Alber szokását. Ha nem teccik neki valami, egész nap nem szóul semmit, csak magába morog.*

d ü b ö r ö g ,grollen'. Csak a 3. személyben használatos. *Dübörög, dübörögnek ; dübörgött, düböröktek ; dübörgöt vóut ;*

dübörögjön, dübörögjenek; dübörögne, dübörögnének; düböröktem
vóuna stb.; dübörögni, dübörögve. — A te hasad dübörög úty,
te Pista?

nyüzszög, wimmeln': nyüzsgök, nyüzsönksz, nyüzsöng,
nyüzsgünk, nyüzsönktök, nyüzsöngnek; nyüzsönktem, -é, nyüzs-
gött, nyüzsönktünk, -etek, -ek; nyüzsönktem vóút stb.; nyüzsöng-
jek, -é ~ nyüzsöngj, -ön, -ünk, -etek, -enek; nyüzsöngnék, -né,
-ne, -nőünk, -nétek, -nének; nyüzsönktem vóuna stb.; nyüzsöngeni.

gyötör, quälen': gyötrök, gyötörsz, gyötör, gyötrünk,
gyötörtök, -nek; gyötöröm, -öd, -i, gyötörjük, gyötritek, gyötrik;
gyötörtem, -é, gyötört, -ünk, -etek, -ek; gyötörtem, -ed, -e, -ük,
-étek, -ék; gyötörtem vóút stb.; gyötörjek, -é ~ gyötörj, -ön,
-ünk, -etek, -enek; gyötörjem, -ed ~ gyötörd, gyötörje, -ük, -étek,
-ék; gyötrenék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; gyötreném, -néd,
-né, -nőük, -nétek, -nék; gyötörtem vóuna stb.; gyötörni, gyötört,
gyötörve. — Ne gyötörj mán annyit azé a pénzé, látot, hogy nem
tudom megadni.

szédleg, schwindeln': szédleg, szédeleksz, szédeleg, szé-
délgünk, szédelektek, szédelegnek; szédelektem, -é, szédeltett, széde-
lektünk, -etek, -ek; szédelektem vóút stb.; szédelegjek, -é ~ szé-
delegj, -en, -ünk, -etek, -enek; szédelegnék, -né, -ne, -nőünk,
-nétek, -nének; szédelektem vóuna stb.; szédelegni, szédélgőü. —
Úty szédeleksz, hallod, mind a liba, mikó tököt evett.

omlik, stürzen'. Csak a 3. személyben használatos.
Omlik, omlanak; omlott, -ak; omlot vóút; omójon, -anak; omlana,
-nának; omlot vóuna; omlani, omólva. — Ha sokájik tart ez az
esőüzés, mim beomlanak azok a gödrök, osztán áshattyuk újbú.

ömlik, strömen'. Csak a 3. személyben használatos:
Ömlik, ömlenek; ömlött, -ek; ömlöt vóút; ömőjon, -enek; ömölne,
-nének; ömlöt vóuna; ömleni ~ ömölni, ömölve. — Ne lóybáld
aszt a vedret, mē kijömlik a víz belöülle! Jáccá csak, jáccá, hogy
ömőjon ki az a kis té, osztán nem tudom, mit eszē.

terem, tragen, gedeihen'. Csak a 3. személyben haszná-
latos. Terem, teremnek; tērmelt, tērmettek; tērmet vóút; teremjen,
teremjenek; teremne, teremnének; tērmet vóuna; teremni, tēr-
mőü. — Hajzsd ide aszt a sapkát, Téglás, mē a tetü mekterem
benne. Ez a kisz szilvafa szegény a tavaj is annyit tērmet, hogy
májd összetört az ága.

csepereg, tropfen'. Csak a 3. személyben használatos.
Csepereg, csepèrgett, csepèrget vóút, cseperegjen, cseperegne, cse-
pèrget vóuna, cseperegni, csepèrgőü. — Ha jóü látom, csepereg
az esőü. Hadd ē, hat cseperegjen, ránkfér ē kis álvás. Ha ez a
csepèrgőü eláll, ēmejünk a rētre, hozunk ē kis füvet.

émelyeg, es ist mir übel'. Csak a 3. személyben haszná-
latos. Émejeg, émèjgett, émèjget vóút, émèjegen, émèjegne, émèj-
get vóuna, émèjegni, émèjgőü. — Úgy émèjeg a gyomrom attú a
paszújtú.

s z é g y e l ‚sich schämen‘: szégyellek, szégyész, szégyél, szégyellünk, szégyéltek, -nek; szégyellem, -ed, -i, szégyējük, szégyellitek, szégyellik; szégyéltem, -é, szégyélt, -ünk, -etek, -ek; szégyéltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; szégyéltem vóut stb.; szégyéjek, -é ~ szégyěj, -en, -ünk, -etek, -enek; szégyéjem, -ed ~ szégyéld, szégyéje, -ük, -étek, -ék; szégyélnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; szégyéltem vóna stb.; szégyélni; szégyellőis. — Nem szégyelled magad a kutyátú? Úty szégyéltem magam, hogy maj kisült a szemem. Szégyél magat, kis semmire való, nem fogac szóut anyádnak!

*

A hangzótoldó és hangzóvesztő igékre vonatkozó észrevételeimet összegezve, a következőket állapíthatom meg:

1. A nagymoni népnelvben az *ugaról, vásárol, varázsól, vádól, szagúl, csattól, gyászól, panaszol, póutól, raból, töröl, céloz, kénoz, emél, ered, ünnepél, térgyél, szerepél, csípél, énekél, irigyél, perél, becsül, fered, hegyez, személ* igék, amint láttuk, ragos alakjaikban elkerülik a hangtorlódást, azaz minden ragozott alakjukat a csonka tőből képezik. Pl. *törölök, feredek*. Kivételt képeznek a *vádló, varázsló, póutló, rabló, ünneplő, szereplő, csíplő, éneklő* melléknévi igenevek. Itt említem meg, hogy az *őüriz, végez* és *szegez* igék, melyek a derecskei népnelvben (Végh, i. m. 210—8) a hangzótoldó és hangzóvesztő tövek első csoportjába tartoznak, a nagymoni népnelvben a második csoportba sorozandók. Ezek az igék ugyanis ragozott alakjaik közül többet a teljes tőből képeznek.

2. Az *érdemél, sepér, sodór, hajúl, szerez, érez, romól, szegez, végez* és *őüriz* igék esetében a hangzóvesztő és hangzótoldó tövek vegyesen fordulnak elő. A nyelvhasználat ezen a téren ingadozik. Az egyes igealakokon belül sem egységes ez igetövek használata. Pl. az *érdemél* ige jelentő mód jelen idejének alanyi ragozásában a hangzótoldó tövet találjuk: *érdemelek, érdemész, érdemél* stb. A jelentő mód jelen idejének tárgyas ragozásában mindkét tő használatos: *érdemelem, -ed, érdemli, érdemjük, érdemlitek, érdemlik*. Még nagyobb az ingadozás a *romól* ~ *romlik* és *végez* ige esetében. *Romlok, romósz* ~ *romló, romól* ~ *romlik, romlunk, romóltok, romólnak; romlottam, -á* stb.; *romlanék, -ná, -na, -nőünk, romólnátok, romólnának*. *Végzek, végzē, végez, végzünk, végesztek, végeznek; végzem, -ed, végzi, végezzük* stb. Valószínű, hogy az analógia a nagymoni népnelvben is igyekszik ezeket a különbségeket eltüntetni. Ezt a folyamatot azonban lényegesen gátolja az a tény, hogy a *romól* igének *romlik* alakja is használatos. Az ikes alak megakadályozza a teljes tő kiküszöbölését és a hangtorlódás feloldását.

3. A *botlik, síklik, csuklik, piroslík, döglík, ugrík* stb. igék majdnem mindenik ragos alakjukat a teljes tőből képezik.

Szabály azonban ezeknek az igéknek az esetében sem állítható fel. Ha megfigyeljük ez igék ragozását, láthatjuk, hogy számos kivétel fordul elő. A felszólító mód minden egyes alakját a csonka töből képezi: *botójak, -á, -on, -unk, -atok, -anak*. A *döglík* és *ugrik* ige jelen és mult idejének több alakjában ugyancsak a csonka tövet találjuk: *dögöltök, dögölnek, dögöltem, dögölté; ugórsz, ugórtok, ugórnak, ugörgya, ugörgyuk, ugörgyátok, ugörgyák*.

A *dong* és *kong* igék ragos alakjaikat a hangtorlódó teljes töből képezik. A *donog, konog* alakok a nagymoni népnyelvben ismeretlenek.

4. *Füldoklik, morog, csavarog, mosojog, morog, nyüzsöng, gyötör, szédeleg, omlík, ömlík, terem, csepereg, émejeg* stb. A csonka és teljes tö váltakozása ebben a csoportban némi szabályosságot mutat. A mássalhangzóra végződő csonka tö szerepel a *a)* jelentő mód jelen idő többes 2. és 3. személyében: *füldoköltök, füldokólnak, mozoktok, mozognak, csavaroktok, csavarognak, mosojoktok, mosojognak, moroktok, morognak, nyüzsönktök, nyüzsöngnek, gyötörtök, gyötörnek*; a jelentő mód jelen idő egyes 2. és 3. személyében a *morog, nyüzsöng, gyötör* és *szédeleg* igékben.

b) A jelentő mód mult idejének egyes 1., 2. és többes 1., 2. és 3. személyében: *mozoktam, mozoktá, mozoktunk, mozoktatok* és *mozoktak*. Kivételt képez a *gyötör* ige, melynek csak többes 1. személyében találjuk meg e tövet. A *füldokól* ige mind a hat személyét ebből a töből képezi;

c) a feltételes mód minden személyében: *füldokólnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának*;

d) a felszólító mód minden személyében: *füldokójak, -á, -on, -unk, -atok, -anak*;

e) a főnévi igenévben: *füldokólni, mozogni*;

f) a határozói igenévben: *füldokólva*;

g) a *-hat, -het* és *-tat, -tet* képzős alakokban: *füldokólhat, mosojoktat*. A többi ragos és képzős alakban a magánhangzóra végződő teljes tövet találjuk: *füldoklok, mozgok, mozgó, csavárgok, csavárgó* stb.

3. A *v*-töví igék.

Gombocz (i. m. 114—46) a *v*-töví igéket három csoportba osztja:

a) tiszta *v*-töví igék: *hívok, hívék, hívnek, hívni*;

b) *sz-szel* bővülő *v*-töví igék: *teszek, tevék, tennék, tenni*;

c) *sz-szel* és *d*-vel bővülő *v*-töví igék: *cselekszem, cselekvém, cselekedném, cselekedni*.

a) A tiszta v-töví igék.

1. *n ő - n ő v ő k* ‚wachsen‘ : nőivök, nőüsz, nőü, nőüvünk, nőüttök, nőünek ; nőüttem, -é, nőütl, -ünk, -etek, -ék ; nőüttem vóút stb. ; nőüjek, -é ~ nőüj, -ön, -ünk, -etek, -enek ; nőünek, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének ; nőüttem vóuna stb. ; nőüni, nőütl, nőüve ; nőüvés. — Hadd ē, ha megnőüsz, tés járhaac a bálba, amennyit jóul esik. Hogy megnőütté, te Gyula, amijóuta nem láttalak. Egésszem megemberesetté. Ennek a lējánnak megin kinőütt ēty foga. Maracs csak az esőün, hogy nőüjél ē kicsit !

ő - ő v ő k ‚kochen‘ : főivök, főüsz, főü, főüvünk, főüttök, főünek ; főüttem, -é, főütl, -ünk, -etek, -ek ; főüttem vóút stb. ; főüjek, -é ~ főüj, -ön, -ünk, -etek, -enek ; főünek, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének ; főüttem vóuna stb. ; főüni, főütl, főüve. — Főü mán az a víz, te Álbért ? Ojam meleg vóút, hogy máj mekfőütlünk. Tegye āra a tűzre, hoty főüjöm mán az az ebéd !

j ő n ‚kommen‘ : jövök, jössz, jön, jövünk, jösztok, jönnek ; jöttem, -é, jött, -ünk, -etek, -ek ; jöttem vóút stb. ; jőjek, -é ~ jőj, jőjön, -ünk, -etek, -enek ; jönnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; jöttem vóuna stb. ; jönni, jött, jőve. — Mos mejek ē kicsit, osztán jövök minygyá vissza, mē mejek a Cserére. Jöz délután kendèrnyüni ? Hóunap jövünk megin a hegyre. Jövök, hogy nézzem, jösztok ? Nem hiszem, az āljedzőüjék ē nem jönnek. Jött a tengèr sok katona a csináltút felőül. Mājnem egész nap ē jöttem-mentem, de nem vettem semmit. Kijöttem kéccē is, jēkőütl a lēján, nésztem, hoty hazajötté mán. Jöttem vóun ēty tepsijē, de látom, magának is kē. Nem vóút lejőve a mázza annak a fazéknak ?

r ó - r o v o k ‚einschneiden‘ : róuvök, róúsz, róú, róúvünk, róúttök, róúnak ; róúvom, -vod, -ja, -juk, -játok, -ják ; róúttam, -á, róútl, -unk, -atok, -ak ; róúttam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák ; róúttam vóút stb. ; róújak, -á ~ róúj, róújon, -unk, -atok, -anak ; róújam, -ad ~ róúdd, róúja, -uk, -átok, -ák ; róúnék, -ná, -na, -nunk, -nátok, -nának ; róúnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák ; róúttam vóuna stb. ; róúni, róútl, róúva. — Eléb béróúvom ē kicsit, csak azután kezgyük járészèlni. Ha jóú béróúttuk, ēty-kettőüre ki lehed dūteni. Vedd a báltát Árpád, róújat tésis, mē így nem leszünk meksoha !

2. *l ő - l ő v ő k* ‚schießen‘ : lüvök, lüsz, lü, lüvünk, lüttök, lünek ; lüvöm, lüvöd, lüvi, lüjük, lüvitek, lüvik ; lüttem, -é, lütl, -ünk, -etek, -ek ; lüttem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék ; lüttem vóút stb. ; lüjek, -é ~ lüj, -ön, -ünk, -etek, -enek ; lüjem, -ed ~ lüdd, lüje, -ük, -étek, -ék ; lünék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének ; lüném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék ; lüttem vóuna stb. ; lüni, lüve. — Este felé kimentem a Gyakrosra, lezsbé álltam, lüttem ēggy-ēgy nyulat. Az ű tűzèrsègek is lütl. Megmonták, hogy ne lüjünk, csak akkó, ha űk is lünek.

s z ő - s z ő v ő k ‚weben‘ : szüvök, szüsz, szü, szüvünk, szüttök, szünek ; szüvöm, -vöd, -vi, szüjük, szüvitek, -vik ; szüttem, -é,

szüttl, -ünk, -etek, -ek; szültem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; szültem vóut stb.; szűjek, -é ~ szűj, -ön, -ünk, -etek, -enek; szűjem, -ed ~ szűdd, szűje, -ük, -étek, -ék; szűnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; szűném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; szültem vóuna stb.; szűni, szűve. — Hadd ē Jóyska, szüvök én tavasszā neked ojan nadrágot, hoty késsē se tudot szēlvágni. Róuzsa, én aszilttem, hoty tēsis szűsz hűsvēt után. Úgy vóut, hoty szű májuzsba. Egész télen szüttl az a szegēny asszom, mégis aszonygyák, hogy nem csinál soha semmit. Ęm mekszűltem vóut még a télem mindem fonalamat. Ęn isz szűnék, ha valahoty tudnék szerezni ě kizs gyapottol.

n y ő - n y ö v ö k ‚fimmeln‘: nyűvök, nyűsz, nyű, nyűvünk, nyűttök, nyűnek; nyűvöm, -vöd, -vi, nyűjük, nyűvitek, -vik; nyűltem, -é, nyűtt, -ünk, -etek, -ek; nyűltem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; nyűltem vóut stb.; nyűjek, -é ~ nyűj, -ön, -ünk, -etek, -enek; nyűjem, -ed ~ nyűdd, nyűje, -ük, -étek, -ék; nyűnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; nyűném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; nyűltem vóuna stb.; nyűni, nyűtt, nyűve. — Nyűvünk úgy öt, hal óra felējig, osztán hazamenyünk. Kinyűttétek a Juliska kenderit? Jöz dēlután kendēryűni?

h í - h í v o k ‚rufen‘: hívok, hívó ~ hísz, hí, hívunk, hittok, hínak; hívom, -vod, híja, híjuk, híjátok, híják; hittam, -á, hitt, -unk, -atok, -ak; hittam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; híjak, híjá ~ híj, -on, -unk, -atok, -anak; híjam, -ad ~ hídd, híja, -uk, -átok, -ák; hínék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; hínam, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; hittam vóuna stb.; híni, híva. — Biz én nem hívok sēnkit. Ęhittam vóuna Jóyskájekat izs, de féltem, hogy nem jönnek ē.

s z í - s z í v o k ‚saugen‘: szijok, szijó ~ szísz, szí, szijunk, szíttok, színak; szijom, szijod, szíja, szíjuk, szíjátok, szíják; szíttam, -á, szítt, -unk, -atok, -ak; szíttam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; szíttam vóut stb.; szíjak, -á ~ szíj, -on, -unk, -atok, -anak; szijam, -ad ~ szídd, szíja, -uk, -átok, -ák; színék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; színam, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; szíttam vóuna stb.; színi, szíva. — Ájunk meg ě kicsit, Jóyska! Ęszijunk ěty cigarettát, a bihajok is szusszannak ě kicsit, osztán szántunk továb. Lefutott a pincēbe, hoty szíjon ě kizs bört.

b u j i k - b u j o k ‚verbergen‘: bujok, bűsz, bűjik, bujunk, bűjtok, -nak; bűjtam, -á, bűjt, -unk, -atok, -ak; bűjtam vóut stb.; bűjak, -á ~ bűj, -on, -unk, -atok, -anak; bűjnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; bűjtam vóuna stb.; bűjni, bűjt, bűjva. — Ęgy lejē (lejért) belēbujok a kecskedarás fēszkibe is. Ębűjtá, kis huncultya, de mekkaplak én tēged. Ę tudnék én úgy bűjni, hogy nem kapnának mek soha.

f ú - f ú v o k ‚blasen‘: fujok, fűsz, fű, fujunk, fűttok, fűnak; fujom, fujod, fűja, fűjuk, fűjátok, fűják; fűttam, -á, fűtt, -unk, -atok, -ak; fűttam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; fűttuk vóut stb.; fűjak, -á ~ fűj, -on, -unk, -atok, -anak; fűjam, -ad ~ fűdd,

fúja, -uk, -átok, -ák; fújnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; fújnam, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; fújlam vóna stb.; fújni, fújva. — Ha hozok neki éggý-éty cukórsípot, óurákig éfúja. Ojan szél fútt egész úton, hogy májd évid bennünket. Intet, hoty fújam a gyülekezőit.

*

A tiszta *v*-tövű igéket tőhangzójuk szerint három csoportba oszthatjuk:

1. Az első csoportba tartozó igék *v* előtti tőhangzója alacsony nyelvállású nyílt hang: *a, e*, tehát a csonka és teljes tőben a nagymoni népnyelvben $ó > óu \sim ov > óuv, \sim \delta > \deltaü \sim \deltav \sim \deltaüv$ váltakozik egymással. A csonka tő kettős hangzóra (*óu, öü*), a teljes tő pedig *v + mgh.*-ra végződik. A nagymoni népnyelvben ez igék a jelen idő egyes 1. személyét és többes 1. személyét a teljes tőből, a jelen idő többi személyét, a múlt idő, jövő idő, feltételes jelen és felszólító mód alakjait pedig a csonka tőből képezik.

2. A második csoportba tartozó igék *v* előtti tőhangzója az *ö*. A csonka tő tehát a nagymoni népnyelvben *ü-re*, a teljes tő pedig *v + mgh.*-ra végződik: *lú — lüvök, nyú — nyüvök, szü — szüvök*. Ezek az igék a teljes tőből képezik a jelentő mód jelen idejének alanyi egyes 1., többes 1. és jelen idejű tárgyas ragozásának egyes 1., 2. személyét: *lüvök, lüvünk, lüvöm, lüvöd*.

3. A harmadik csoportba tartozó *hi, szí, bujik* és *fú* igék tőhangzója magasnyelvállású hang: *ú, í*. Ez igék csonka töve magánhangzóra, *i-re* vagy *ú-ra*, teljes töve pedig *v + mgh.*-ra, illetőleg a *szív, bujik* és *fúj* esetében *j + mgh.*-ra végződik. A *hi, szí* és *fú* igék a teljes tőből képezik a következő alakokat: jelentő mód jelen idő egyes 1. többes 1. személyét és a jelen idő tárgyas ragozásának egyes 1. és 2. személyét. A *bujik* ige ugyanígy viselkedik.

b) Az *sz-szel* bővülő *v*-tövű igék.

Gombocz szerint (i. m. 126) ebbe a csoportba ma hét ige tartozik: *tesz, lesz, vesz, eszik, iszik, hisz, víz*. Ugyanezeket az igéket sorolja fel Véggh József is (i. m. 232). A nagymoni népnyelvben ez igék ragozása a következő:

t e s z ,thun, legen': *teszek, -ē, -en, -ünk, -tek, -nek; teszem, -ed, -i, -szük, -itek, -ik; tettem, -é, tett, -ünk, -etek, -ek; tettem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; tettem vóut stb.; tegyek, -é ~ tégy, tegyen, -ünk, -etek, -enek; tegyem, -ed ~ tedd, tegye, -ük, -étek, -ék; tennék, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének; tenném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; tettem vóna stb.; tenni, tévöü, téve. — Teszem kosárba, hoty kéjen ez a tészta. Májd osztán teszē tésis rá éty-kéd darabot. Muszáj tegyek abbú a nyèrs fábú. Tegyé rá é*

kisz szárazságot! Ne téty többet rá! Tegyétek le már aszt a fúruját az iste haragjába! Éty hēre kellett vóuna tenni mind a négyet.

l e s z ,sein': leszek, -ē, lessz, leszünk, -tek, -nek; lettem, -é, lett, -ünk, -etek, -ek; legyek, -é ~ légy, legyen, -ünk, -etek, -enek; lennék, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének; lettem vóuna stb.; lenni. — Én Jóuskának többet kezesse nem leszek. Ájszegi vajon othun lessz? Nem is lessz ott a szerepen (műkedvelő előadás) sénki, meglássátok. Es se jóú, hogy jóú legyen (= jónak ez sem jó). Ot ne legyen jóú út, hisz ott a kü hazája.

v e s z ,nehmen, kaufen': veszek, -ē, -en, -ünk, -tek, -nek; veszem, -ed, -i, -szük, -itek, -ik; vettem, -é, vett, -ünk, -etek, -ek; vettem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; vettem vóút stb.; vegyek, -é ~ végy, vegyen, -ünk, -etek, -enek; vegyem, -ed ~ vedd, vegye, -ük, -étek, -ék; vennék, -né, -ne, -nünk, -nétek, -nének; venném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; vettem vóuna stb.; venni, vevőü, vett, vève. — Májnem egész nap ējöttem, mentem, de nem vettem semmit. Az őüsszē vették eszt a bórnyut is. Mik a taváj vettük vóút mind a keltőüt. Vedd onnan a tánygyērodát! Vegye ki a mēzit ēdesapám, ém májd megeszem. Valahogy vegyük rá Ilonát, nēzze meg ű is. Asz kellett vóúm megvegyük. Nem hiszem, megvette vóún.

e s z i k ,essen': eszek, -ē, eszik, -ünk, -tek, -nek; eszem, -ed, -i, -szük, -itek, -ik; ettem, -é, evett ~ ett, -ünk, -etek, -ek; ettem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; ettem vóút stb.; egyek, -é, -en, -ünk, -etek, -enek; egyem, -ed ~ edd, egye, -ük, -étek, -ék; ennék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; enném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; ettem vóuna stb.; enni, ēve; ehēt, étel, étet. — Mos még nem eszek, megvárom Álbértet is. Keserü, mē a rothattyát eszed. Tuggya hun eszünk mogyoróút? Útyse csinálnak azok a muzsikások semmit. Ide fēhozóúdik a vacsora, osz megeszik. Nem et semmit három napig. Addig egyé, még vam mit. A fen'egye (fene egye) még a dóúgodat kis csipássa! Há nincsen ott egyéb mit enni?

i s z i k ,trinken': iszok, -ó, iszik, -unk, -tok, -nak; iszom, -od, -sza, -szuk, -szátok, -szák; ittam, -á, ivutt ~ itt, ittunk, -atok, -ak; ittam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; ittam vóút stb.; igyak, -á, -on, -unk, -atok, -anak; igyam, -ad ~ idd, igya, -uk, -átok, -ák; innék, -ná, -na, -nőünk, -nátok, -nának; innám, -nád, -ná, -nőük, -nátok, -nák; ittam vóuna stb.; inni, ivóú; ivás, iszogat, ihat, itat, ital. — Ki mit iszik, fizesse! Mekkeszte este, reggelig asz fűrt ivutt. Ittak, mē megásztak, csupa víz vóútak. Ha ittá vóúm vizet, nem lenné ittas! Accsak aszt a kórsóút, igyak ē kis vizet!

h i s z ,glauben': hiszek, -ē, -en, -ünk, -tek, -nek; hiszem, -ed, -i, -szük, -itek, -ik; hittem, -é, hitt, -ünk, -etek, -ek; hittem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; hittem vóút stb.; higgyek, -é ~ higgy, -en, -ünk, -etek, -enek; higgyem, -ed ~ hidd, higgye, -ük, -étek, -ék; hinnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; hinném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; hittem vóuna stb.; hinni, hívőü, hitt; hitet, híhet, hiszékeny. — Nem hiszem, az áljedzőüjék ē nem jönnek. Te

zhittet, hogy ű is velünk vóud Zsibóun? Istenem, hányszó montam, ne higgyen annak a cédának, mē mindē szava hazukság.

v i s z ,tragen': *víszek*, -ē, -en, -ünk, -tek, -nek; *víszem*, -ed, -i, -szük, -itek, -ik; *víttem*, -é, *vítt*, -ünk, -etek, -ek; *víttem*, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; *víttem vóut* stb.; *vigyek*, -é, -en, -ünk, -etek, -enek; *vigyem*, -ed ~ *vidd*, *vigye*, -ük, -étek, -ék; *vinnék*, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; *vinném*, -néd, -né, -nőjük, -nétek, -nék; *víttem vóuna* stb.; *vinni*; *vihet*, *vitet*, *vitél*. — Az ánygyot krumpliját is ēviszed Zsibóura? A tyúk elül mēk kiviszi a vízet. Ū se vitte ē, mē levetette vóut mán a bakkancsát. Hazavittétek a tőköt? Azelőüt vitték aszt ē, mēk tik hazajöttetek. Apádnak a zsepkendőijit *vidd* ē, mē a muzsikás megērkezik, neki fok táncolni, oszt nem lesz, mivē törője a homlokát. Csak a róuka kellett ēvigye, vagy az űjü. Mē nem futottá bé és vitté vóuna.

*

A *tesz*, *lesz*, *vesz*, *eszik*, *iszik*, *hisz* és *víz* igék ragos alakjaiban három tő váltakozik. A jelentő mód jelen idő alanyi és tárgyias alakjait az *sz-es* tőből képezik: *teszek*, -ē, *teszen*, *teszem*, -ed, -i stb. A jelentő mód mult idejében, a feltételes és felszólító módban és a mult idejű melléknévi igenévben magánhangzós tövet találunk: *tettem*, -é, *tett*, *tegyek*, *tegyé* ~ *tégy*, *tegyen*, *tennék*, -né, -ne, *tett* stb. A jelen idejű melléknévi igenévben: *tévőü*, *hivőü*, a határozói igenévben: *éve*, *téve*, *véve* *v-s* tövet találunk. Az *eszik* és *iszik* ige mult idejű alanyi ragozásának egyes 3. személyében az *itt* és *ett* alak mellett gyakori a *v-tövű* *ivutt* és *evett* alak is.

c) Az *sz-szel* és *d-vel* bővülő *v-tövű* igék.

Az *sz-szel* és *d-vel* bővülő igéket három csoportba oszthatjuk:

1. alszik, fekszik, nyugszik, alkszik, esküszik;
2. a törekszik-féle visszaható igék (nevekedik, verekedik).
3. denominális származékok: öregszik, haragszik stb.

1. *a l s z i k* ,schlafen': *ászok*, *ászó*, *ászik*, *ászunk*, *aluszto*k, -nak; *aluttam*, -á, *aludott*, *aluttunk*, -atok, -ak; *aluttam vóut* stb.; *aluggyak*, -á ~ *aluggy*, -on, -unk, -atok, -anak; *aludnék*, -ná, -na, -nóünk, -nátok, -nának; *aluttam vóuna* stb.; *aludni*, *álvóu*, *aluva*; *álhat*, *áltat*, *álvás*. — Ne lármázz! Nem látot, hogy *ászok*? Jóuska a dél óuta mind *ēggyet* *ászik*. Ha esz hozzá fok, *kialuggya* a krumplit a főüdbü. Tennap egész nap *aluttam*. *Alugy* mán a fészkes fenébe! Te aszt akárnád, mind *aluggyon*. *Megvam* mán *aluva* ez a té, te Róuzsa?

f e k s z i k ,liegen': *fekszek*, -ē, -ik, -ünk, *feküszto*k, -nek; *feküttem*, -é, *feküdött* ~ *fekütt*, -ünk, -etek, -ek; *feküttem vóut* stb.; *feküggyek*, -é ~ *feküggy*, -ön, -ünk, -etek, -enek; *feküdnék*, -né,

-ne, -nőünk, -nétek, -nének; fekültem vóuna stb.; feküdni, fekvőü, fekvé; feketel, fektet, fekvés. — Mikó én lefekültem, emült vóut mán éfél is. Fekszē le, Róuzsa? Fekszeg biz én. Gyere Jóuzsi, feküggünk le, mē kúrta az éccaka.

nyugszik, 'ruhen': nyúkszok, -ō, -ik, -unk, nyugosztok, -nak; nyúgottam, -á, nyúgodott, nyúgottunk, -atok, -ak; nyúgottam vóut stb.; nyúgoggyak, -á ~ nyúgoggy, -on, -unk, -atok, -anak; nyúgodnék, -ná, -na, -nóünk, -nátok, -nának; nyúgottam vóuna stb.; nyúgodni; nyúgodva, nyúktat. — Nyúgoggyá csak fijam, nyúgoggyá, két hétig úgy is oda leszē megint. Éj, ha élne szegēn Kati mama, nyúgoggyom békévē!

alkuszik, 'handeln': álkudok, -ó, -ik ~ álkuszik, álkudunk, álkuttok, álkudnak; álkudom, -od, álkuggya, -uk, -átok, -ák; álkuttam, -á, álkudott, álkuttunk, -atok, -ak; álkuttam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; álkuttam vóut stb.; álkuggyak, -á ~ álkuggy, -on, -unk, -atok, -anak; álkuggyam, -ad, ~ álkudd, álkuggya, -uk, -átok, -ák; álkudnék, -ná, -na, -nóünk, -nátok, -nának; álkudnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; álkuttam vóuna stb.; álkudni, álkudva; álkúhat, álkudozás. — Megálkuttam egy malacot nētyszázötven lébe (lejbe), de mikó visszamentem, még ennyijē se akárta adni. Éfeléjttem neki megmondani, hogy álkuggyon ē kicsit, mē bécsapja az a gazembēr zsidóü.

esküszik, 'schwören': esküszök, -ō, esküszik ~ esküdik, esküszünk, esküttök, esküdnék; esküttem, -é, esküdött, esküttünk, -etek, -ek; esküttem vóuna stb.; esküggyek, -é ~ eskügg, -ön, -ünk, -etek, -enek; esküdnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; esküttem vóuna stb.; esküdni, esküvőü, eskütt, esküdvē; esket. — Mikó esküttök, te Märgit? Én is szerétnék emenni az esküvőüdre. Mik a menyéji pap előütt esküttünk, mē a mi papunk nem vóut ithun. Eskügy meg, mondom neki, hoty te nem tuc semmirü semmit.

2. **törökszik**, 'streben': törekszek, -ē, -ik, -ünk, törekettek, törekednek; törekettem, -é, törekedett, törekettünk, -etek, -ek; törekettem vóut stb.; törekeggyek, -é ~ törekeggy, -en, -ünk, -etek, -enek; törekednék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; törekettem vóuna stb.; törekedni, törekvőü. — Szegény úty törekszik, dóugozik éjjē-nappā, mékse halat semmire.

nevekszik, 'wachsen': nevedek, nevedē ~ nevekszē, nevedik, -ünk, nevedettek, nevedednek; nevettem, -é, nevedett, nevetttünk, -etek, -ek; nevettem vóut stb.; nevekeggyek, -é ~ nevekeggy, -en, -ünk, -etek, -enek; nevednék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; nevettem vóuna stb.; nevededni, nevededvē.

verekszik, 'raufen': verekedek, verekedē, verekedik, verekedünk, verekedettek, verekednek; verettem, -é, verekedett, vereketttünk, -etek, -ek; verettem vóuna stb.; verekeggyek, -é ~ verekeggy, -en, -ünk, -etek, -enek; verekednék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; verettem vóuna stb.; verekedni, verekedőü; verekedés. — Ez a Jóuska ojan jámbör fijú, nem verekedik e soha

sénkivē. *Hallom, a vérvőjgyi bálba összeverekettek a fíjuk. Édesanyám, monygya Pistának, ne mim verekeggyen.*

3. *ö r e g s z i k* ,altern': örekszek ~ öregedek, örekszē ~ öregedē, örekszik ~ öregedik, örekszünk ~ öregedünk, öregettek, öregednek; öregettem, -é, öregedett, öregettünk, -etek, -ek; öregtettem vóút stb.; öregeggyek, -é ~ öregeggy, -en, -ünk, -etek, -enek; öregednék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; öregtettem vóuna stb.; öregedni; öregedve. — *Ha megöregedünk, ne fēj, útyse nēz rējánk a kutya se. Azē Pétér bátyám is megöregedett, amijóuta nem láttam. Meg vagyok öregedve fíjam, mos má húszhattya a muzsikás, nem ér a nekem semmit.*

h a r a g s z i k ,zürnen': harakszok, -ó, -ik, -unk, haraguszok, -nak; haraguttam, -á, haragudott ~ haragutt, -unk, -atok, -ak; haraguttam vóút stb.; haraguggyak, -á ~ haraguggy, -on, -unk, -atok, -anak; haragudnék, -ná, -na, -nőünk, -nátok, -nának; haraguttam vóuna stb.; haragudni, haragúva. — *Te asz hiszet, hogy é harakszok, pedig Isten láttya lēlketem, hogy nem. Rējám is harakszó, te kizs buta? Ha harakszik, máj megbékél. Haragut Róuzsi nagyon, hogy ütet nem vártuk meg. Rējám nincs mē haraguggyon, én nem vētettem neki semmit.*

m e l e g s z i k ,sich wärmen': melekszek, -ē, -ik, -ünk, melegettek, melegednek; melegettem, -é, melegedett, melegettünk, -etek, -ek; melegtettem vóút stb.; melegeggyek, -é ~ melegeggy, -en, -ünk, -etek, -enek; melegednék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; melegtettem vóuna stb.; melegedni, melegedve. — *Megmelekszek ē kicsit, mē bolont hideg van. Ha nem esne ēty-két napig, egész jóú fēmelegedne az üdőü. Ne igyá mék fíjam, mē nagyon ki vagy melegedve.*

*

G o m b o c z szerint (i. m. 137—40) az ide tartozó igéknek négyféle tövük van:

a) Mássalhangzós tő: *ál-, fek-, állk-* stb.

β) *v-s* tő: *aluv-, feküv-, esküv-* stb.

γ) *sz-es* tő: *alusz-, feksz-, nyuksz-* stb.

δ) *d-s* tő: *alud-, feküd-, esküd-* stb.

Ez a négy igető a nagymoni népnyelvben is megvan.

a) A mássalhangzós tövet találjuk a műveltető származékokban (*áltat, fektet, esket*) és a ható igékben (*álthat, fekhet*). Az *esküszik* és *álkuszik* ige ható igealakját a hosszabb *d-s* töből képezi: *esküthet, álkuthat*. A *nyugszik* ige már a rövidebb mássalhangzós töből: *nyúthat*.

β) A *v-s* tő a nagymoni népnyelvben mindössze a jelenidejű melléknévi igenévben és az *-ás, -és* deverbális származékokban szerepel: *álvóú, esküvőü, nyúgovóú, fekvőü, álvás, fekvés*. Kivételt képeznek a 3. csoportba tartozó denominális igék: *örekszik, harakszik, melekszik*. Ezek melléknévi igenevüket is, *-ás, -és* képzős deverbális származékukat is a *d-s* töből képezik: *öregedőü, melegedés*.

γ) Az *sz-es* tő a jelentő mód jelen idejében van meg: *ászok, fekszek, esküszök, nyukszok* stb.

δ) A *d-s* tő szerepel az *sz-szel* és *d-vel* bővülő igéknek jelentő mód mult idejében, óhajtó mód jelen idejében és a felszólító módban: *aluttam, aludnék, aluggyak, feküdtem, feküdnék, feküggyc, nyugottam, nyugodnék, nyugoggyak, álkuttam, álkudnék, álkuggyak, esküdtem, esküdnék, esküggyc, törekedtem, törekednék, törekeggyc, nevedtem, nevednék, nevekeggyc, verekedtem, verekednék, verekeggyc, öregedtem, öregednék, öregeggyec, haragultam, haragudnék, haraguggyak* stb.

A jelentő mód mult idejében a *d t-vé*, a felszólító módban pedig *gy-vé* hasonult.

A *d-s* tő szerepel ugyanakkor az *áلكuszik, növekszik, verekszik* és *örekszik* ige jelentő mód jelen idejének minden személyében (*áلكudok, -ó, -ik, -unk, áلكuttok, áلكudnak, nevedek, -ē, -ik, -ünk, nevedettek, nevedeknek, verekedek, -ē, -ik, -ünk, verekedtek, verekednek, öregszek ~ öregedek, örekszē ~ öregedē, örekszik ~ öregedik, örekszünk ~ öregedünk, öregettek, öregednek*), az *esküszik* ige jelentő mód jelen idejének egyes 3., többes 2. és 3. személyében (*esküdik ~ esküszik, esküttök, esküdnék*) és a *törekszik* ige jelentő mód jelen idejének többesszámú 2., 3. személyében (*törekettek, törekednek*). Ugyancsak a *d-s* tő szerepel a 3. csoportba tartozó igék melléknévi igenevében és *-ás, -és* képzős deverbális származékában (*betegedēs, betegedőü, öregedēs, öregedőü* stb.) is.

4. A *van* ,sein' ige ragozása.

Vagyok, vagy, van, vagyunk, vatytok, vagnak; vóútam, -á, vóút, -unk, -atok, -ak; vóúnék, -ná, -na, vóúñánk, -nátok, -nának.— Szerencsēs vaty, hogy nincs bajiccod, mē mekfogná. Ha az embèrnek van ēty pár krájcárja, nem kell asz minygyá el is köüiteni. Jóü dőugozik a málé, ha üdőü van. Fem vagyunk mindik tizenēggy óurájig. Sőjmosom még most is ki vagnak a kereszték teregelbe. A bōudba vóútatok mámma?

B) Többalakú változatlan tövek.

ír ,schreiben': *írok, írsz, ír, -unk, -tok, -nak; írom, -od, -ja, -juk, -játok, -ják; írtam, -á, írt, -unk, -atok, -ak; írtam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; írtam vóút* stb.; *írjak, -á ~ írj, -on, -unk, -atok, -anak; írjam, -ad ~ írđ, írja, -uk, -átok, -ák; írñék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; írñám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; írñam vóúna* stb.; *írni, írva.*— Régen is ebbe írñad vóút? Írñta vóút mán azelőüt, hogy jön ide. Írđ meg nekem eszt a levelet, mē pápaszem nekü nem látok.

v a r r ,nähen^é: *vārok, vārsz, vār, -unk, -tok, -nak; vārom, -od, -ja, -juk, -játok, -jāk; vārtam, -á, vārt, -unk, -atok, -ak; vārtam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; vārtam vóút stb.; vārjak, -á ~ vārj, -on, -unk, -atok, -anak; vārjam, -ad ~ vārd, vārja, -uk, -átok, -ák; vārnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; vārnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; vārtam vóuna stb.; vārni, vāróú, vārva; vārás.* — *Ma este vārok ě kicsit. Vārjá mán ě kicsit, mejek én is, csak megvārom a Pista újassát. Ęccaka vārt, nappā mosol, jāj de keservesen tårtott. Vārja jē mán ědesanyám eszl a gombot, mē minygyá jönnek a fijuk, hogy mennyünk Vērvőügyre.*

h a l l ,hören^é: *hallok, hālsz ~ hallasz, hall, -unk, hāltok, hallanak; hallom, -od, hāja, -uk, -átok, -ák; hallottam, -á, hallott, -unk, -atok, -ak; hallottam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; hallottam vóút stb.; hājak, -á, -on, -unk, -atok, -anak; hājam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; hallanék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; hallanám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; hallottam vóuna stb.; hallani, hallóú.* — *Hallod-ě leján, dēlbe osztán itt ebēdēs? Úgy ěhālgatom sokszó eszl a Zóútit, hoty tud e beszēlni. Mikó mentem Zilāra, nem hallottam, hoty harangosztak vóuna Görcsömbe se, Keresztúron se. Ha ěty szép leján szóúllitana, az bezzeg mekhal-lanát tēsis.*

s z á r a d ,trocknen^é: *száradok, -ó ~ száracc, szárad, -unk, száratok, száradnak; száratam, -á, száratl, -unk, -atok, -ak; száratam vóút stb.; száraggyak, -á ~ száraggy, -on, -unk, -atok, -anak; száradnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; száratam vóuna stb.; száradni, száradva.* — *Nehogy lelēpj a főüdre, még meg nem szárad a lábod, mē ráragad a porond. Mos mām meg lehet fōrditani, hoty száraggyon a másik fele is. Látod Róuzsa, mos kén kivetni aszl a kendērt, ebbe a melegbe hamār mekszár-radna. Ędesanyám, kimosta az ingemet? Ki biza fijam, minygyá meg is lesz száradva.*

l á t ,sehen^é: *látok, látó ~ lácc, lát, -unk, -tok, -nak; látom, -od, láttya, -uk, -átok, -ák; láttam, -á, látott, láttunk, -atok, -ak; láttam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; láttam vóút stb.; lássak, -á ~ láss, -on, -unk, -atok, -anak; lássam, -ad ~ lázsd, lássa, -uk, -átok, -ák; látnék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; látnám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; láttam vóuna stb.; látni, látóú, látva.* — *Māj meglátom, hogy mejeg Zsibóúra vagy nem. Lát (látod), hoty szeret tēged. Meglátták, hoty kihajült. Nem is lessz ott a szerepen sēnki, meglássátok.*

ü t ,schlagen^é: *ütök, ücc, üt, -ünk, -tök, -nek; ütöm, -öd, -i, üttyük, ütitek, -ik; ütöttem, -é, ütött, -ünk, -etek, -ek; ütöttem, -ed, -e, -ük, -ětek, -ěk; ütöttem vóút stb.; üssek, üssé ~ üss, -ön, -ünk, -etek, -enek; üssem, -ed ~ üzsd, üsse, -ük, -ětek, -ěk; üt-nék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; üt-ném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; ütöttem vóuna stb.; ütni, ütőü, ütve.* — *Menny el onnen a kalácstú, mē a kezedre ütök, hogy ěkämpicsorodó. Te, ha bémész többet oda, fūbeütlek. Belēütöttem a vasvillát a tenygerem*

közzeépibe. Látod Albert, a mulkó, mikó vóutá a malomba, lehetet vóuna ülni ě kis olajat is.

h a j t ,biegen, beugen': ,treiben, hajtok, hajtassz, hajt, -unk, -atok, -anak; hajtom, -od, hajtya, -uk, -átok, -ák; hajtottam, -á, hajtott, -unk, -atok, -ak; hajtottam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; hajtottam vóut stb.; hajtcsak, -á ~ hajtcs, -on, -unk, -atok, -anak; hajtcsam, -ad ~ hajtcsd, hajtcsa, -uk, -átok, -ák; hajtjanék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; hajtjanám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; hajtottam vóuna stb.; hajtani, hajtóu, hajtva. — Várjá, májd én is hajtok ěty-két tőükét, úty hamaráb megleszünk. Hajtottá te mán lovat világ ělefedbe? Mekhajtottátok mán a szőülőüt, te Jóuska? A mijénk mám meg va hajtva májnem az egész (t. i. a szőlő).

á r t ,schaden': ártok, ártassz, árt, -unk, -atok, -anak; ártottam, -á, ártott, -unk, -atok, -ak; ártottam vóut stb.; árcsak, -á ~ árcs, -on, -unk, -atok, -anak; ártanék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; ártottam vóuna stb.; ártani. — Amit az embèr pusztitana, annak nem árt semmi. Mě ártya ű magát a mázs dóugába? Megártot neki a sog bór, azē led beteg.

o l t ,löschen, pfropfen': óutok, óutó ~ óucc, óut, -unk, óuttok, óutnak; óutom, -od, óuttya, -uk, -átok, -ák; óutottam, -á, óutott, -unk, -atok, -ak; óutottam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; óutottam vóut stb.; óuccsak, -á ~ óuccs, -on, -unk, -atok, -anak; óuccsam, -ad ~ óuccsd, óuccsa, -uk, -átok, -ák; óutanék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; óutanám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; óutottam vóuna stb.; óutani, óutóu, óutott, óutva. — ěn elóutom eszl a tüzet, mē a szél min kifúja a füstöt. Óutottá te mán róuzsát izs bizsatosan. Gyere Pista, óuccsug bé azokat a csemetéket!

t ő l t ,füllen': tőütök, -ó, tőüt, -ünk, tőüttök, tőütnek; tőütöm, -öd, -i, tőüttyük, tőütítek, -ik; tőütöttem, -é, tőütött, -ünk, -etek, -ek; tőütöttem, -ed, -e, -ük, -étek, -ék; tőütöttem vóut stb.; tőücscek, -é ~ tőüccs, -ön, -ünk, -etek, -enek; tőüccsem, -ed ~ tőücsd, tőüccse, -ük, -étek, -ék; tőütenék, -né, -ne, -nénk, -nétek, -nének; tőüteném, -néd, -né, -nóük, -nétek, -nék; tőütöttem vóuna stb.; tőüteni, tőütőü, tőütött, tőütve; tőüthet; tőütēs. — Pēnteken tőütöm bé a hatvanöt eszlendőüt. ěppen a libát tőütöttem vóut az udvár közzeépim, mikó Lajosék jöltek. A majørságnak tőüccsön az a fiyu ě kis vizet. Tőüccse meg mán, ha mondom, hisz máj lesz nekem is, osz megadom.

m o n d ,sagen': mondok, mondassz, mond, -unk, -otok ~ montok, mondanak; mondom, -od, mongyya, -uk, -átok, -ák; montam, -á, mondott, montunk, -atok, -ak; montam, -ad, -a, -uk, -átok, -ák; montam vóut stb.; mongyyak, -á ~ mongyy, -on, -unk, -atok, -anak; mongyyam, -ad ~ mond, mongyya, -uk, -átok, -ák; mondanék, -ná, -na, -nóunk, -nátok, -nának; mondanám, -nád, -ná, -nóuk, -nátok, -nák; montam vóuna stb.; mondani, mondva. — Há, mondom, te hová készűsz? ěccē aszonygya nekem, hoty fáj a feje. Megmontam neki, hogy mennyem fē, āra fē. Mě

monta anyát, hoty kē ěgy murok mek petrezsejem? Monygya meg neki Pista bácsi, hogy ne legyen ojan roszmáju.

m e r í t ,schöpfen': meritek, -ē ~ mericc, merit, -ünk, -tek, -nek; meritem, -ed, -i, merittyük, merititek, -ik; meritettem, -é, meritett, -ünk, -etek, -ek; meritettem, -ed, -e, -ük, -ětek, -ěk; meritettem vóut stb.; mericcsek, -é ~ mericcs, -en, -ünk, -etek, -enek; mericcsem, -ed ~ mericsd, mericcse, -ük, -ětek, -ěk; meritnék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; meritném, -néd, -né, -nőük, -nétek, -nék; merittem vóuna stb.; meriteni, meritőü, meritve. — Tán nem meritetted belé aszt a pizkos vedret a kúdba? Erigy Róuzsa, merizs meg aszt a kòrsóut, mē szomjos vagyok.

t e t s z i k ,gefallen': teccek, -ē, teccik, -ünk, -etek, -enek; teccettem, -é, teccett, -ünk, -etek, -ek; teccettem vóut stb.; teccek, -é, -en, -ünk, -etek, -enek; teccenek, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; teccettem vóuna stb.; tecceni. — Nekem úty teccik, hogy ez is ojan tekèrgőü lesz mind az apja. Biz ém megmondom kománé az igazat. Nekem a visèlkedése nem teccik.

s z ö k i k ,entfliehen': szökök, -ő ~ szöksz, szökik, -ünk, -lök, -nek; szöktem, -é, szökött, szöktünk, -etek, -ek; szöktem vóut stb.; szökjek, -é ~ szökj, -ön, -ünk, -etek, -enek; szöknék, -né, -ne, -nőünk, -nétek, -nének; szöktem vóuna stb.; szökni, szökőü, szökve. — Te fiju, ha mégěccē ěszöksz hazúrú, összetöröm a csontotat. Mekszököt hazúrú, mē fèlt, hogy az asszony ětángája (megveri), ha mektuggya, hogy ű is ot vóut a kòrcsmába. Gyere — mondom neki — szökjünk meg, nem veszi észre még a kutya se.

*

Az igei mintaszók vizsgálatábél kitűnik, hogy a nagymoni népnyelv igei töveit nem sokban különböznek a köznyelviéktől. E különbségek is hangtani változások következményei. A fontosabb eltérések a következők. Láttuk, hogy néhány igei tövbeli magánhangzóia a nagymoni népnyelvben is megnyúlt: *adok-ád, hagyok-hágy, vetek-vét, kelek-kél, veszek-vész, esik-és, fedek-féd, fejek-féj, kenek-kén, lelek-lél, lesek-lés, merék-mér, nyelek-nyél, nyerek-nyér, verék-vér, szedek-széd, megyek-mész, mejen*. Néhány igei tövet az azonszótagú *l* kiesése és az *ó > ou, ő > öü* változás változtatott meg. Így pl. *oud* (old), *toud* (told), *out* (olt), *töüt* (tölt), *öüriz* (öriz), *póutól* (pótol) stb. A *szív* és *hív* igei töve a nagymoni népnyelvben *szí* és *hí* alakban él. Ragos alakjaik: *szíjok, szíttam* stb. Megtalálható az igei tövekben az *é > ě* változás is. Ilyen igei tövek: *ěrdeměl* (érdemel), *ěmejeg* (émelyeg), *kěnoz* (kinoz). A köznyelvitől eltérő hangképük van a *csípěl* (csépel), *ěred* (fürdik), *szagūl* (szagol), *hajūl* (hajol), *lū* (lő), *szū* (sző) és *nyū* (nyő) igei töveknek is.

Az igeragozással és személyragokkal kapcsolatban is több fontos sajátosság állapítható meg. Az 1. sz.-ű alanya mutató *-k* (pl. *várok, kérek*) és *-m* (pl. *vártam, kértem*) személyragot a nagymoni népnyelv változatlanul megőrizte. Az *ikes* igei jelen

idejű 1. sz.-ű *-m* ragja azonban teljesen hiányzik. Pl. *eszek, iszok, jáccok, egyek, igyak, jáccak, ennék, innék jáccanék* stb. Az ikes ragozás jelentő mód jelen idő egyesszámú 1. sz.-ű *-m* személyragjának emlékét mindössze az „*eszem-iszom, dínom-dánom*“ mondás őrzi. Az ikes igék *-m* személyragja nemcsak a nagymoni népnyelvből vezett ki. László Géza szerint (Nyr. XXVII, 546) az egész zilahvidéki nyelvjárásban *k-t* találunk az *m* helyén. Ugyanezt bizonyítja saját tapasztalatom is. A többes 1. sz.-ű alanyra mutató *-unk, -ünk* személyragokról tudnunk kell, hogy a *várnánk, kérnénk* alakokban a nagymoni népnyelv az *á* és *é* hangzó helyett *ou, õü* hangzót használ. Tehát: *várnouunk, kérnõünk, ennõünk* stb.

Az egyes 2. sz.-ű alanyra mutató *-sz* személyrag, ha magánhangzó előzi meg, a *t, d, gy* és a két vagy hosszú mássalhangzós tövű igékben megnyúlik. Pl. *mondassz, rontassz, bontassz* stb. Ez a nyúlás valószínűleg magánhangzó közti nyúlás, vagyis eredetileg olyan megnyilatkozásokban történt meg, melyekben magánhangzóval kezdődő szó következett az *-sz* után. (L. erről H o r g e r, i. m. 146) Az *-l* személyrag csak magánhangzóval kezdődő szó előtt maradt meg. Pl. *Íszól is te.* Mássalhangzóval kezdődő szó előtt az *-l* a megelőző rövid magánhangzó pótlónyújtásával kapcsolatban kiesett. Pl. *eszē, iszó, jáccó* stb. Tudjuk, hogy az *-l* személyrag eredetileg csak ikes igékhez járult. Egyes vidékeken ma is így van. A nagymoni népnyelvben az *-l* személyrag gyakran járul iktelen igékhez is. Pl. *szakicc ~ szakító, mericc ~ meritē, oucc ~ outó, lácc ~ látó, pirongacc ~ pironगतó, meccē, fějsz ~ fejē, tőücc ~ tőütő, sepěrsz ~ seprē, hisz ~ hijó, szisz ~ szijó* stb. Ugyanez a helyzet az egyes 2. sz.-ű alanyra mutató felszólító módú igealakoknál is. Két alak él egymás mellett, egy hosszabb és egy rövidebb: *szakiccsá ~ szakiccs, lássá ~ láss, pirongassá ~ pirongass* stb. E két alak jelentése között alig van valami eltérés. A hosszabb alak inkább kedvesebb, kérőbb színezetű, a rövidebb parancsolóbb, szigorúbb. A 2. sz.-ű személyragok nemcsak Nagymonban viselkednek így. László Géza szerint (Nyr. XXVII, 546) az *-sz* személyrag megnyúlását, az *-l* személyragnak iktelen igékhez való járulását, az *-l* személyrag kiesését a megelőző magánhangzó megnyúlásával kapcsolatban az egész zilahvidéki nyelvjárásban megtaláljuk.

Az egyes 3. sz.-ű alanyra mutató személyrag nagyjában megegyezik a köznyelvivel. Némi eltérés azért itt is tapasztalható. Néhány igének jelentő mód jelen idejű alakja megőrizte a régi *n* személyragot: *teszen, veszen, viszen, hiszen, mejen ~ menyen ~ menygyen.* Ezeket az alakokat nemcsak Nagymonban találjuk meg, hanem az egész zilahvidéki nyelvjárásvidéken (Vö. László Géza, i. m. XXVII, 547). Az ikes igék ragozásában itt sem találjuk meg a régi szabályosságot. Az *-ik* csak a jelentő mód jelen idő egyes 3. személyében van meg:

eszik, iszik, űszik stb. L á s z l ó G é z a ezen a téren három kivételt említ (Nyr. XXVII, 546): „*és az eső, megesz minden-félit*“ (megeszik) és „*Kinek szíve hova húz, kezé lába oda c s ú s z*“ (csúszik). Magam Nagymonban a három kivétel közül csak egyet, az *esik* ~ *és* alakot figyeltem meg. A felszólító mód és feltételes mód 3. személyének *-ék* ragja, illetőleg módjeles *-nék* ragja mondhatni teljesen kiveszett: *egyen, igyon, aluggyon, enne, inna, aludna* stb. Az *egyék, igyék, essék* hallhatók ugyan nagy ritkán, de ezek is inkább összetételekben, szólásokban. Ilyen pl. ez: „*Fen'essék a beledbe!*“ (A fene essék a beledbe.) L á s z l ó G é z a szerint (Nyr. XXVII, 546—7) a felszólító mód egyes 3. személyű *-ék* végződése az egész zilahvidéki nyelvjárásvidéken csak a diósad-sarmasági körben található meg. Zilah környékén teljesen hiányzik. A feltételes mód egyes 3. személyében minden ige iktelen az egész területen.

A tárgyas személyragok használata csak annyiban tér el a köznyelvtől, hogy a *várnók, kérnők* alakokban az *ó, ő* hangzó helyett a nagymoni népnyelv *óu, őü* hangzót használ: *várnóuk, kérnőük* stb. Ez kétségtelenül a kettőshangúsodás eredménye (Vö. M á r t o n, A magánhangzók állapota a nagymoni népnyelvben. MNnyv. II, 196—8)

III. AZ IGEALAKOK SZEREPE.

A nagymoni népnyelvben a következő igealakok élnek:

1. Be nem fejezett történésű alakok: vár, várjon, várna, várni fog; igenev: várni, várva, váró.
2. Befejezett történésű alakok: várt, várt volt, várt volna; igenev: várt.

1. Be nem fejezett történésű alakok.

Vár. Ennek az alaknak a használatával kapcsolatban a következőket kell megjegyeznünk:

1. Gyakran használják időre nem vonatkoztatott (achronisztikus) cselekvés kifejezésére. Pl. *Ęgy léjĕ* (lejért) *belĕbujik a kecske-darás fĕszkibe is. Nyáron szeretek kapálgatni. Jóu dőugozik a málé, ha üdőü van* (jól fejlődik). *Haggya ĕ nanám* (nagyanyám), *megebĕkĕlnĕk azok, mikó a bakatör ĕrik* (közmondás). *Mijen áldot jóuszág ez a fejĕrmārha! Nem mindig van kedvem menni, mĕ sokszó asse tudom, hova mennyek. Mindenki a saját jóvára szered beszĕlni. Ęgy róukárú nem lehet csak ĕgy bürt lehúzni. Óu nem ĕrdemezsz zőüden tenni. Ęccaka úgy ĕszóüllanak a bagjok. Te eszed meg az ĕleletem. Jóu van dőuga mind a hálnak a fán. Ha az embĕrnek van ĕty pár krájcarja, nem kell asz minygyá ĕkőüteni. Szegĕny embĕr nem vágja ojan naty fába a fĕszĕjĕit. Femvagyunk*

mindig tizenégy órájig. Nem érdemezs bé tüzet rakni, mē sok já éprédálóudik.

2. Jelen idejű használat: Nē, foj a vēr a szádbú! Itt egyenesem bémejük Jóuska tatájekni. Bėjártatom (t. i. a falat), még itt a segiccség. Szerēncsēs vaty, hogy nīzs bajiccod, mē mekfogná. Ese jóu, hogy jóu legyen (jónak ez sem jó). És az esőü. Há az ájtóut nem tod béhúzni? Láccik ráfekütt az asszony a nadrágra, későün kelünk fē. Fēlek, hoty kikél a búza az asztagba. Mejek mám, mekfūsülöm az öreget. Úty fēl, aszonygya, megromlik az esze. Mit jár Gyula (milyen ügyben jár)? Nem ojan naty kedvem van nekem járkólni. Úgy látom, it fojik a natytakaritás. Mejek ē kīzs zabē a majórságnak. Hüvös van, nem hijába a zaptallóun keresztű fűj a szél. Mos mejek ē kicsit, osztán jövök minygyá haza, mē mejek a Cserére. Most is ot macerája (piszkálja). Hālgattya ott a filivē az óudalát (t. i. az állatorvos a jószágnak). Nem is tuggya tám mēre kē bémenni az iskolába. Mán nem hallik a szájok a lejányoknak. Rakjátok a ruhát fē? Jövök, hogy nézzem, jösztok (... hogy jösztok-é már?). Hogy ēdesanyám it vam, fēlnek idejőnni. Mekszürkálom, mē bé vam fōjtóudva (t. i. a tűz). Teszem kosárba, hoty kējen (t. i. a tészta).

3. Jövő idejű cselekvést kifejező használat: Meg is tárt a, még a hóu leés. Há prédikász vasárnap? Hallod-ē leján, dēlbe osztán itt ebédész! Hóunap mennek rostálni a vérvőügyijek is. Ma este vārok ē kicsit. Hóunapután kapájuk az bé. Mikó maga még jóvāba āszík, ém mán a mezőün leszek. Hóunap akkó évārom. Megmonygya apád este, nem vóútunk a hegyre (... hogy miért nem voltunk a hegyen?). Émejek, osztán csinálók ē kis pēszt. Hozok én egy lādāvā mán, csak nem érkezek menni. Szāmonkēri ja mitüllünk, ne fēj, hogy mid dóugosztunk. Ha fēkél, van ot té a lábozsba, osztán aggyá neki. Minygyá kijöntöm a moslégba. Még nem mozdottam meg, de megmozsdok. Nem bánom, ha a ház összedül, mire hazajövök. Én se halok meg Nagymomba. A télem bēfogot, (t. i. a kutyát) szānkázó. Gyútog bé, csak mejek, ások ē kis krumplit. Minygyá megvan kēlve. Mikó mejünk a Vészilvázsba? Öüsszē kap ē kis pēszt. Én is hozatok anyáddā szombathoz ēty hétre. Dēlutám mejün kendērnyüni. Minygyá dēl van. Minygyá nyútom el a tēsztát. Még abbú tárt, úra nem jō haza. Ozsonnafelē mejek le a kendērhez. Pēnteken tōütöm bé a hatvanöt esztendőüt. Jövőüre ötszáz tū ugórkát vetek. Hóunap jövüm megin a hegyre? Hóunap estére ez is mejen, ha az isten időüt ad. Dēltájt māj dē mejek. Későüre vasász te még. Máj, mikó még ēre járok, mekkénáalom ēty pohár bórrā. E mán ētojogat ēty hóunapig. A héten kērünk három-nēty kilóut, a jövőü héten osztán öüörök. Mire hazajön, le lessz ütve. Még a kēreg is visszajön.

4. Különösen elbeszélésben, az elbeszélés élénkebbé tétéle céljából, gyakran használja a nagymoni népnelv a jelen idejű alakot mult idő jelölésére. Pl. Há, mondom, te mit keresē ott? Az öreg ēggyed gondól, hazaszalad, bēfogja s jön. Kūdi a lejánt,

hogy jöjek hamar, mē frustokot kē annak az embereknek adni. Fēkőittem az ēccaka, kijöttem, há nincs az ágyba. Há mikó reggē mejek ki, nincs az ény nyúlam sehun. Csak látom, püff, a nyakam közzé öntötte a vedēr vizet. Ha az nincsen, nem let vóuna soha semmi báj.

5. A vár gyakran előfordul alárendelt mondatban is. Pl. *Azé, ha így lesz, fokozatonként lekül a levegőü. Miksa tuggya, hoty hijába jön ide, még az engedéj ki nincs váta. A kenderem, látom, ma mán nem mejen a tóuba.*

6. Itt emlékezem meg a lesz ige használatáról is. A lesz ígét a nagymoni népnelv kéféle értelemben használja:

a) befejezetlen, elkövetkezendő vagy várt cselekvés jelölésére. Pl. *Mos má lesz hiriba, ha lessz egy jóü esőü. Nem tom, mikó lesz jóü időü többet. Addig ére, addig ára, hogy lessz ē kis esőü. Meqléssz a bosszuság, ha évitték ezek haza aszt a lámpáájat. Muszaj lessz ide békőütözni. Junijus esőüs lesz, mē január havas. Ojan lessz e, mind a vēm Péli Lajosné vóut. Szegény gyóucs ing, es se lesz mán ojam mim vóut.*

b) Előfordul a nagymoni népnelvben a lesz igének potentialis használata is. E használat azonban nagyon szűkkörű. Csak egyes sz. 3. személyben használják. Pl. *Elég lesz mán Ilonka. Még gondolok éggyet, hoty tojóus lessz. (= Azt hiszen, hogy még egy tojós.) E lessz a Juliska. Még Lajosnak igazza lessz. Vajon Ájszegi othun lessz?*

Várjon. Ez az igealak felszólítást, tiltást, kívánságot, célzatosságot, felindulást, megengedést kifejező egyszerű vagy összetett (mellé- és alárendelt) mondatokban egyaránt előfordul. Jelölhet időre nem vonatkoztatott (achronisztikus) és határozott idejű cselekvést.

1. Időre nem vonatkoztatott (achronisztikus) használat. *Szegény ánygyom, nyúogogyom békévē, sokat küszködött. Nézze meg az embēr, há mī hijába beszélek én neked. Ami a másé, asz ne kívánd. Köpjé lapossat, újé magossat! Ne vēr te mindig a szádat.*

2. Jelenre vagy közel jövőre vonatkozó használat: *Ha nincs pēzük, aggyanak belé tojást. Bészeggyem a kenderemet? Tegyétek le aszt a fúruját! Meqlássátok, hogy ma esőü lessz. Fúrujáj étü szép nóutát nekem! Menny ē, ne dūrögess itt! Meny, hozzá ē kis fát a tűzre. Gyere Jóuzsi, hosz teli a vedret! Menny ē ára le, nézzed, Mari ánygyóü emend Désházára? Várjon csak, hozzam ki a harapóut, vegyem ki a szeget. Valahogy vegyük rá Ilonát, nézze meg ű is. Tegye oda a lábát, hogy lépjek vissza rájta. Na Jóuzsi, aszt a csanakot (edényeket) le ne vērje a tyúk! Te meg meny, hozz étü kórsóü vizet! Fújá egy vígasztalóut aval a fúrujává! Accsak aszt a kórsóut, igyak ē kis vizet! Hadd él ütet, had dóugozzon! Jőjöm, fogja a lējánt, hallám nem kapok vaty két paprikát magának. Ne dugd a zsebedbe a kezedet, nem vaty te űr! Na gyere, aggyak éggý ojan karét, hoty törjön le a kezed! Ne hájcsá nagyom, mē*

ez a roz gyomrom mind összerázóúdik! Csak ne este vesse vissza! Kēj fē fujam, mē rakom meg a tüzet, teszem oda a tejet, osztám mejek a Szilvásra. Aggyá ě kis paprikát! Mennyi főrmát hozzag bé? Igyekez, mē nekem kē tenni oda a húst! Tegyé most ojam vaslak főrgácsokat fejürü! Vigyünk ennek a szerencsétleneknek! Haggyál el éngem Jóuska, haggyál ě! Bár a házat tuggyam kimeszélni!

3. Alárendelt mondatokban: Nem láttam, könnyezzen a szemed érte. Meny na, öncsem ki a porondot. Tesszük oda fē, nehogy ěfeléjlőüggjön. Nem montam meg ezeknek, nézzék, nem kapnak-ě hiribát. Nem tom osztám, mi csinájunk vele. Ijet nem lehet ěty szegény embèr ěhajicson. Ha az embèr valamit jóü csinálhat, mē csinája aszt rosszú. Csak mám mikó meggyútotta, ne mennyen hozzá közzē.

4. Gyakran használja a nagymoni népnyelv a várjon alakot a kell és muszáj mellett is. Ez ígék mellett gyakran előfordul a várni alak is. A két használat közt a különbség az, hogy a muszáj várni alak a személyt nem fejezi ki. Ha azt akarjuk, hogy a cselekvés vagy állapot határozott értelmű legyen, ki kell tennünk a mondat alanyát. Pl. Kē vaty háromszász karóút csinájak. (De: Muszáj ěmmenni! kinek?) ěccaka oda kē mennyen középre, mē nem lát semmit. A tanítóü kén így magyarázson nekik, akkó fēvenné az eszek. Annak mek kē legyen. Mejek, mek kē fűsülőüggyek. Csóúra, Nagymon ěccēre kē, hogy mennyen. Mos mán kē legyen evel az esőüvē (t. i. gomba). Muszáj lesz vaty kétezèr lējē pótoja. Szombaton csak muszáj süssön. Muszáj tegyek abbú a nyèrs fábú. Muszáj hālgassuk, ha mán ěkeszte.

Várna. Erról az igealakról a következőket kell tudnunk:

1. Leggyakoribb az óhajtást, szerényebb vagy határozottabb kívánságot kifejező használata. Pl. Fē kén sipkázni eszt a hivőüket (,szekta-tag') mind. Te aszt akárnád, mind aluggyon. Nekünk tavasszā kēne óutani néhány ringlóút. Kosztólni akárná az egész mindesēget. Az isten a széllē fuvatná ě. ěn ětudnák úgy bújni, hogy nem kapnának meg. Mos lenne jóü hizlálni libát is. Bár megellene mán ez a tehē. Legalább ojan széles főjna mind az ucca. Jóü lenne ě kis jóü körte. Halásznák¹ ěggy ugórkád, de esik vissza. Ez az esőü vagy esne, vagy menne valahova. Tuggya mi csinálnák vele? Nem visélnék én od bajusz, csak capszakált.

2. Feltételes cselekvést kifejező használat: Ha fészántóúdna, mektrágyázóúdna (t. i. a föld), jobban teremne. Ha kicsi lenne, akkó osztán látná meg. Ha kissebbet (kevesebbet) ěgetne, kissebbet kén kün lenni. Ha úty tudná (te)dóúgozni, mind enni, jóü lenne. ěn nem törőüdnék vele, csak ne lenne ijen nagy meleg. ěn nem bánám, ha százesztendejig ělne ěggy embèr.

¹ Egyéni ejtésben elvéve ilyen, a köznyelvitől eltérő -ná módjellel képzett alak is hallható a feltételes mód jelen idejének egyes 1. személyében.

3. Bizonytalan tartalmú kérdésekben: *Nem próbálja meg az a bíváj, hoty felállana te Àlbert? Vajon eszt az ágyat nem tudóuk kihozni? Nem kén hozzá egy litèr petróulijomot is? Maga nem kén tán nézzen egy díjót?*

4. Felszólítást kifejező használat: *Éj, a nyavaja nem törne ki, darázssa!?*

Várni fog. Láttuk, hogy a jövő idejű cselekvést a nagy-moni népnyelv a jelen idejű alakokkal fejezi ki. Éppen ezért a *várni fog* alakot a nagy-moni népnyelv meglehetősen ritkán használja. Ez az igealak kifejezhető:

1. Jövő cselekvést. Pl. *Mikó én kimejek, magának szép ajándékot fogok adni. Én nem fogog dóugozni semmit, csak fogom a gyèrmekeket, mē te mész tekeregni. Mék ha fájni fok, kihúzatom* (t. i. a fogát).

2. A *várni fog* alak kifejezheti a valószínűséget is. Pl. *Ezeg Zilájra fognak menni.* (= Azt hiszem, hogy Zilahra mennek.) *A templomba fog a menni, mē fē van öülözve.*

Várni. A főnévi igenév használata ugyanolyan, mint a köznyelvben. Pl. *Délután mejün kendèrnyüni. Há az ájtóut nem tod béhúzni? Nem tuttat fère tenni a tórnaçtálp mellé? Délután émejek, mekpróbáalom a Kétárokköszt szántani. Semmit a világon nem lehed dóugozni. Úgy mekhült a beleji, hogy még maji napik se tuggyág gyóugyítani az orvosok. Mán ideje vacsorázni nyóuc-óurakkó. Mán aszt a kis piszkot le nem tutta venni rulla. Há nincsen ott egyéb mit enni? Mefogni a hátúsóu lábát, az esóüt összekötni. (A kell hiányzik). É kém menni ē kis ágē. Asz muszáj meksinálni. Muszáj vóut asz kijereszteni az éccaka, hijába nem akártuk. Csak muszáj valamit törleszteni. Muszáj vóut lehozni a hijubú. Évente legaláp tisz-tizenkét szekér fát muszáj szerezni. Ennek a kicsi lábosnak fórní kē. Ennek a ruhának mē kē itt állani? Nemcsak, hoty futni, de dóugozni is kellett neki. Mek kē neki gyóuggyülni. Nekem menni kē, mē várnak.*

Az utóbbi öt példamondatból láthatjuk, hogy a nagy-moni népnyelv a *várni* igealakot nem ismeri. Helyette a *várni* alakot használja.

A köznyelvitől eltérő használat: *Vajon hova tudot lenni az a fúruja?* (Vajon hol lehet...?)

Há ebbü mi a kár lenni? (Hát ez meg mi?)

Szegēn kismacska, vajon hova tudott a lenni? Mit tuggyak vele csinálni?

Várva. A határozói igenévnek állapothatározóként való használata a nagy-moni népnyelvben egészen közönséges. Pl. *Megvany gyúrva. Nem vóut lejöve a mázza* (t. i. az edénynek). *Sóymosom még most is ki vagynak a kereszték teregetve. Ez ide vam vágva, ez az apróu fa. Ki va száradva. Ki vóud dobóllatva, minden eladóu. Jóul ē vóut a tanálva. Fēltünk, mē ē vóut adva másnak. Még meg vagyok kékülve mán. Oda se nézek, úgy ē vagyog gondólkozva. Nem hiszem, hogy Gyula bátyád szánytya a főüggyit,*

mē csak megvam barázdólva. Minygyá meg van kélve. Akkó nem vóút még ebürjadva (t. i. a szöllő hajtásai nem futottak szét). É van a romólva mán. Fē vóút téve a pince eresszibe. Mik a disznóvā vagyum megakadva. Móm meg anyádnak, ě kis melegvizet tőüccsön a lábozsba, a tyúkoknag bé vam fagyva a vizek. Gyulának nincs ojan inge, akinek nincs kijégve az eleje. Na, bé vam mán ěggy asztak sedve. Ojan naty panasszā vóút a tennap a lějányának. Vóút nállunk vaty tizenynyóuc litèr mekhangyva. Hadd ě, ki lessz e mégēccē seperve. Ne búsújom, mē ě lessz adva a lühèr. Ne tegyé sokat rējá, mē még nem lesz hamár fērakva.

A határozói igenévnek ilyen, a köznyelvitől eltérő használata egész Erdély területén megtalálható (E jelenség földrajzi elterjedéséről l. Horger i. m. 168). Idegen, valószínűleg román nyelvi hatás eredménye. Az idegen nyelvű ember ugyanis a pillanatnyi történésű ú. n. perfectiv képzésű igék perfectumát (mint pl. megérkezett, beleegyezett stb.) mindig csupán mult történésűnek érzi, éppen úgy, mint a tartós történésű (igekötő nélküli) alakokat, a meglévő állapot beleértése nélkül. Az idegen anyanyelvű ember nem érzi, hogy ezek a perfectumok a meglévő állapotot is magukban foglalják (L. erről Gyomlay Gyula, A magyar igealakok rendszere. MNY. XIX, 135).

Váró. Ez alak használata nem igen tér el a köznyelvitől. Pl. *Én amondóú vagyok, te Álbért, csak ě kém menni a vásárra. Aszíttem, a te szállóud. Nem vóútam én sénkinek kártevőüje.*

2. Befejezett történésű alakok.

A nagymoni népnyelv a következő befejezett történésű igealakokat ismeri:

Várt. Ez az alak egyaránt jelölhet közelebbi és távolabbi befejezett cselekvést, vagy cselekvésből származó állapotot, éppen úgy, mint a köznyelvben.

1. A köznyelvivel megegyező használat: *Kijöttem kéccē is, fēkőütt a lěján, nésztem, hoty hazajötté mán. Azóúta se jött utánna se, mē biztoson nincs érte pēz. Ojan éhes vóútam, hoty megettem vóúna még az óútvározs zsidóúgyermeket is. Hosztam, hoty aggyon ě kis tejet az a vën tehē. Lejizent a kurátorrá, hoty mejünk fē. Béhoszták, osztán eszegették. Megindült csorogni a vër. Az ěskolába nem tanúttat, hoty kē fogni a gyermeket? Az örek fukarkodott. Azon álkudot velem, hoty ũ mit eszik hóúnap. Há beszéltetek ěggyütt? Tuttam én, hoty mektuggyák, hoty mik ot vóútunk a másikkā. Az ěccaka vajon tudott-ě aludni? Sütöttem ěty kēnyeret, meg ěty cipóút. A mülkó két ládávā hozot ki. Megvettem ojam fētételek mellett, hoty táblázzuk. Ennek a lějánnak ěgy nagy vagyont ígirtünk, mikó mejen haza. Régem parasztosom vóút, nem mim most. Ément ezelőüjt két óúrávā. A mülkó ěgy beleakatt a*

tárkóumba. Jóul elültünk mik a hegyen (sokáig maradtunk). Dellig mindig ficsérgett (csepergett) az eső. A tavaj sok jój pész kaptunk. Kitű láttá te vastakfábú rakni tüzet. Vártag benneteket ot Viskini? Beleütöttem a vasvillát a terenyem közepibe. Úgy megéhesztém, mind ot váncsoroktam (állingáltam), vártam a szekeret. Éküttem a fíjot is, mennyem, vágassa le a haját. A télen rendre végeszték a baktérséget. Sokszó körülnézegettem eszt a kértet. Alik tuttuk kinyegóucólni (kihúzni) aszt az esztendőit. Ékütte az apja dijóvèrni. Semmi renygye nem vóut othagyni annyi esztendőit (annyi esztendeig). Még nem tőütöttünk a télbü semmit. Mindig jöttek, hoty kē mēk, kē még. Mindig montuk, ēmejünk, megnēzzük. Mārgitēknī ment. Hatvan-, hetven évbe vágóudott ēccē az érdő. A kalabba fagyot le a filünk. Annyi vóut rájta (t. i. gyümölcs a fán), hoty rogyott össze.

2. Ugyanígy használják mellékmondatokban is. Pl. A bihāj még jój se lakot, mány nyomta a gébbe. Azelőit vitték asz, mēk tik hazajöttetek. Ó, hadd ē, én annyit fėjtem ma reggē is, hoty Gyula megette. Meqlátták, hoty kihajült. Nem tom, hum végeszte az órvasi vizsgát. Mindig dājkáltam a bórnyuját, mēkse vett ēty kendő-fíjőukot se. Émentek napszámra, úty kerezsgettek ē kis pész.

3. Feltételes értelmű használat. Pl. Ha ezek étanáltak jōnni, tegyē fē vaty három kéve zabot.

4. A várt alakot viszonyított használatban jövőben elvégzett cselekvés jelölésére is alkalmazzák. Pl. Mikó a hóu leesett, ēmullik. Jobban szóul, ha kivettüg belőülle.

5. A kell ige befejezett történésű alakja kifejezi a valószínűséget is. Pl. Szekérrē kellett mennyenek (= Azt hiszem, hogy szekérrel mentek).

Várt volt. Ez az igealak a várt alaktól abban különbözik, hogy régebbi multra vonatkozik. Pl. Mán tōjt vóut e vaty kettőit, osztám félbehatyta. Ű is kért vóud, de nem adot neki. Nem hoszta ē, pedig megigirte vóut. Ennek a koronáját letörte vóut a szél, s azután nevelte esztet. Jancsi hamár megigirte vóut, osztán apát haragudot, hoty mē ártya mógát az ű dőugába. Mikó én hazajöttem vóut, akkó még nem jött ē.

Vonatkozhatik ez az igealak közelmultra is. Tehát szabályt alkotni ez igealak használatáról nagyon nehéz. Valószínű, hogy eredetileg csak régmultat jelentett. Lassan-lassan azonban ez a funkciója kezdett elhomályosulni, s egyaránt kezdték használni régmultat vagy közelmultat cselekvés jelölésére is. Pl. Mik vettünk vóut kettőit a tavaj. Tavaj megnēszte vóut Jóuska is eszt a kértet. Eszt a tennapelőit kaszáltam vóut. Felírta vóut a Bálványárkát is. Éggyet ēvit vóut Kárój.

Várt volna. Használata nem különbözik a köznyelvitől. Pl. Ha így nem csináltak vóun a gépelēssē (búzacsépléssel), rendbe lennőünk mind. Az isten hoty verte vóum meg a lélkeket nekik, a tólvájoknak. Nem kellett vóun lesórász fíjam, mēk krumplit nem ásó. Ha ittá vóum, vizet, nem lenné ittas. Nem hiszem, meg-

vette vóun. Na láttya, még űlhettünk vóuna tovább is. Aszt nem atta vóuna ē, ha ēdesanyám nem hóut vóuna meg. Ęty hēre kellett vóuna tenni mind a négyet. Ha vártam vóun csak tízpercet, megin szálna kellett vóun. Szerettem vóun az este, ha tésis kin lettē vóun. Róuzsa, főjšzhattē vóun ē kis málét. Ha mekpèrmetesztük vóun, csak let vóun ē kis tērmēs. Ha ojan tél let vóum, min taváj, azóyta kijót vóun az a nacs csutkóú (akkor kivettük volna már). Nem hiszem, mektójt vóuna. Németesen kellett vóum vetni, akkó let vóuna ēcs csomóú málé.

3. A tárgyias igeragozás használata.

A tárgyias igeragozás használata a nagymoni népnyelvben nagyjából megegyezik a köznyelvvél. Határozott tárgy mellett e népnyelv is tárgyias személyraggal ellátott igealakot használ. Ez igealakok használata a következő esetekben figyelhető meg :

1. Ha a tárgy határozott névelővel ellátott főnév. Pl.¹ *Hálgattya ott a filivē az óudalát. Minygyá nyútom el a tészlát. Kēj jē fijam, mē rakom meg a tüzet, teszem oda a tejet, osztám mejek a Szilvástra. Bészeggyem a kenderemet? A télen rendre végeszték a baktērsēget. Az isten hogy vèrte vóum meg a lēlkeket nekik, a tólvajoknak.*

2. Ha a tárgy személyragos főnév. Pl. *Mejeg, dēlután kinyüvöm a kenderemet. A hōrgosinát vèrte a hosszú kényerek.*

3. Ha a tárgy birtokos jelzős szó. Pl. *Kinyüttétek a Juliska kenderit is? Az ánygyot krumpliját is ēviszezs Zsibóura? Az ēdesapám szöülőújit is mekköttük, ha a jóú Istem meksegít.*

4. Ha a tárgy jelzett vagy jeltelen 3. személyű névmás. Pl. *Ki akártam kèrgetni innét (t. i. őt). Ękütte az apja dijóúvèrni. Vártag benneteket ot Viskiní? Megverem én útet, csak rosszálkogyon.*

5. Ha a tárgy visszaható névmás. Pl. *Hóunap akkó ēmejeg Zsibóura, megvizsgáltatom magam azzal az órvassā. Ne min nēz mám magad abba a tükörbe! Most is úgy bírja a magát, mintha húszéves vóuna.*

6. Ha a tárgy mutató névmás: *Asz nem atia vóuna ē, ha ēdesanyám nem hóut vóuna meg. Asz kellett vóum megvegyük. Esz tennapelőút kaszáltam vóút. Azelőút vitték asz mék tik hazajöttelek. Sokszó körülnézegettem eszt a kèrtet. Hóunapután kapájuk az bé.*

7. Ha a tárgy tulajdonnév vagy tulajdonnév helyett álló szó. Pl. *Valahogy vegyük rá Ilonát, nēzze meg ű is. Sokszó úgy ēnēzem eszt a Gyulát. Ánygyomat is mekhitták vóút*

8. Ha a tárgyat mellékmondat fejezi ki: *Nem bánom, ha a ház összedül, mire hazajövök. Mindig montuk, ēmejünk, meg-*

¹ Itt mindössze csak néhány példamondatot említek, mivel nagyrészükkel az előző fejezetben is találkoztunk.

nézzük. Az iskolába nem tanultat, hogy kē fogni a gyermeket? Meglátták, hogy kihajült. Nem hiszem, meklőjt vóna.

9. Ha a tárgy főnévi igenév: *Délután emejek, mekpróubá-lom a Kétárokköz szántani. Sajnálták a kapás fizetni.*

10. Ha a tárgy -ik végű számnév: *Mē nem hoztacs csak ēggyiket?*

*

A nagymoni népnyelv igealak rendszere, amiut látjuk, meglehetősen szegény. A jelentő módnak négy alakja (*vár, várt, várt volt* és *várni fog*), a feltételes módnak két alakja (*várna* és *várt volna*), a felszólító módnak pedig egy alakja (*várj*) használatos e népnyelvben. Ez a megállapítás valószínűleg az egész Szilágyságra vonatkozik. Erre enged következtetni L á s z l ó G é z a megfigyelésének eredménye is. Ő többek között említi (Nyr. XXVII, 546), hogy a zilahvidéki nyelv-járás csak a következő igeidőket ismeri: jelen idő (*ír*), befejezett jelen (*írt*), befejezett múlt (*írt volt*), feltételes jelen (*írna*), feltételes múlt (*írt volna*), felszólító jelen (*írjon*). Megemlíti még az *írek* alakot is, de megjegyzi, hogy ezt az alakot csak az öregektől hallhatjuk ritkán, élénk elbeszélésben. Nagymonban azonban ezt egyáltalán nem használják. Ugyanakkor azonban meg kell állapítanom azt is, hogy az egyes igealakok szerepe meglehetősen gazdag. E kevés igealak segítségével bármilyen idejű cselekvést kifejez e népnyelv. Láttuk, hogy a *vár* alak, nem beszélve más szerepéről, nemcsak jelen idejű cselekvést fejezhet ki, hanem múlt idejűt (elbeszélő múlt!) és jövő idejűt is. Az igealakok közül a *várva* és *várni fog* alak használatáról kell még megemlékeznünk. A *várva* igealak múlt időt helyettesítő használata egész Erdélyben általános. Gyakran előfordul a nagymoni népnyelvben is múlt idő helyett. L á s z l ó G é z a nem említi ugyan, de valószínű, hogy ebből a szempontból a Szilágyság többi része sem kivétel. Alighanem a rumén lakosság nyelvének hatása alatt került az erdélyi népnyelvbe ez a magyartalanság. Érdekes a *várni fog* alaknak valószínűsége kifejező használata is. A befejezett történésű alakok közül a *várt* alaknak végzett jövőként való alkalmazását, a *kellott* alaknak valószínűsége kifejező használatát és a *várt volt* igealaknak régmúlt és közelmúlt cselekvést egyaránt jelölő használatát említem meg.¹

Kolozsvár.

Márton Gyula.

¹ A dolgozatban a megfelelő félhosszú hangokat *á, è, i, ó, ù* jellel jelöltem; a félhosszú *ő* és *ü* jelölésére nyomdatechnikai okokból az *õ* és az *ű* jelt kellett alkalmaznom.